

madártávlat

Természetvédelmi folyóirat

1994. március-április

Újra a fehér gólya az év madara!

Grafika: Priboda Judit

Miért? A fehér gólya európai állománya évről évre csökken. A magyarországi állomány még állandónak mondható, de az ország egyes térségeiben a fészkelő párok száma fogy.

Mi a teendők? Az első és legfontosabb az egész országra kiterjedő és évente megismétlődő felmérés, majd az adatok feldolgozása és értékelése. Ebben a munkában számítunk minden kedves Tagtársunk segítségére.

A gólyaszámlálás részleteiről, illetve technikai lebonyolításáról a *Madártávlat* következő számában tájékoztatjuk olvasóinkat. Helyi csoportjaink vezetői és a területi koordinátorok további részletes információt küldenek a munkában részt vevő Tagtársaknak.

Meddig ér a takaró?

Az utóbbi évtizedek legnagyobb természetvédelmi konferenciáját rendezték meg 1993. november 9–12-én a hollandiai Maastrichtban.

Az összefüvetlen az Európa természeti értékeit még őrző és így létbiztonságot is adó területek hálózatát egy óriási takaróhoz (ökológiai hálózathoz) hasonlították. Ez a takaró térségünkben még aránylag ép és „melegít”, de Nyugaton már foszlik, málladozik.

A maastrichti konferencián Európa valamennyi országának, politikai-gazdasági szervezeteinek és a világ legjelentősebb természetvédelmi szervezeteinek képviselői tanácskoztak arról, hogyan őrizhető meg e földrész természeti öröksége, milyen felelősség hárul a kormányokra, a nemzetközi szervezetekre, az önkéntes szerveződésekre és az egyénekre azért, hogy a helyzet ne rosszabbodjon. (Kinek mennyi hely jut vagy marad a takaró alatt?)

A konferenciát a holland és a magyar környezetvédelmi minisztérium kezdeményezésére szervezték meg. Hazánkat a környezetvédelmi miniszter és munkatársai, a Természetvédelmi Hivatal elnöke és kollégái, valamint három hazai egyesület munkatársai képviselték. A rendezvény négy fárasztóan zsúfolt napja után a magyar delegáció résztvevőjeként azt kellett megállapítanom, hogy a természet egészének, természeti örökségünk megőrzésének kérdése végre komoly szándékkal került a nagy nemzetközi fórum elé.

A záródokumentum (szabad fordításban) a következő megállapításokat tartalmazza:

- ▶ A természeti értékek megőrzése csak Európa államainak összefogásával lehetséges
- ▶ A természetvédelmi érdekeket a politikai és gazdasági érdekekkel azonos rangúan kell érvényesíteni
- ▶ A természeti örökség megőrzése egyaránt feladata kell legyen a nemzetközi, a kormányzati, a nem kormányzati szervezeteknek és az egyéneknek is
- ▶ A tennivalókat egy már jórészt kidolgozott összeurópai stratégia határozza meg, amelyet 1995-re kell véglegesíteni

A dokumentumban ugyan nem szerepel, de mindenképpen említésre méltó az a gondolat, amely tömören így hangzik: „A fejlett Európában már alig maradt fenn természeti érték. A »fejlődő« Európában van még természeti érték, de pénz nincs a megőrzésére. A fejlett országoknak – amelyek gazdag anyagi erőforrásokkal rendelkeznek – alapvető érdeke, hogy komolyan a zsebükbe nyúljanak és segítsék a fejlődők értékeinek megőrzését.” (A gondolat második felére még nincs konkrét javaslat.)

Nagyon reméljük, hogy az egyesült Európa létrehozására indult maastrichti folyamat (nem véletlen, hogy a természetvédelmi konferencia is itt volt) és a sokat emlegetett Európához való csatlakozás nem csak politikai érdek és jól hangzó szólam marad, hanem valós természetvédelmi együttműködést eredményez. Azt is őszintén remélhetjük, hogy természeti értékekben gazdag hazánk igen sokáig az épen maradt takaró alá fér.

Kállay György
az MME főtitkára

TARTALOM

aktuális	
A füves puszták	2
bemutatjuk	
Apaj-pusztá madárvilágáról	5
Vetési varjak – kár lenne nélkülük!	7
Repülőtér a pusztá szélén?	9
gyakorlati természetvédelem	
Tűzokvédelem az élőhelyeken	10
Fészekodút minden kiskertbe!	11
ami nem madár	
Marmotasors	12
A kipusztulás szélén?	12
botanika	
Alföldi puszták és erdőssztyepek	14
mme-hírek	
Beszámoló	15
Felhívás	15
Új szakosztály alakult	15
Fotópályázat	16
Ünnepi Küldöttközgyűlés	16
Madárvédelmi konferencia	16
mozaik	17
Szimpozium – papagájokról	17
Emelkedik a fekete gólyák száma	18
A királykák ugróvillás tápláléka	18
Madárcsempészek, fekete üzletek	18
Meddig él a varjú?	18
A dán halászok és a kormoránok	19
rejtvény	19
hirdetések és postaláda	20
csipogó	
Mit láthatsz a márciusi kiskertben?	21
Felhívás!	21
Éneknaptár	22
Egy nap a Madarászuliban	23

A címlapon: Sárگا billegető.
Péchy Tamás felvétele.

madártávlát

Az MME kéthavonta megjelenő folyóirata.

Főszerkesztő: Schmidt Egon

Művészeti szerkesztő: Janca Ákos

Művészeti tanácsadó: Muray Róbert

Képszerkesztő: Péchy Tamás

Szerkesztőbizottság:

Dr. Kalotás Zsolt, Kállay György,
Márkus Ferenc, Nagy Szabolcs,
Péchy Tamás, Dr. Szép Tibor

Szedő: Dohán Zsófia

Kiadja:

Magyar Madártani és
Természetvédelmi Egyesület (MME)

Felelős kiadó: Péchy Tamás

Szerkesztőség:

1121 Budapest, Költő u. 21.
Levél cím: 1536 Bp., Pf. 391.
Telefon: (1)156-2133
Telefon és fax: (1)175-8327
Telex: 226115

Kéziratokat nem őrzünk meg
és nem küldünk vissza.

Nyomás: Márton Miklós

MMV 94/005

ISSN 1217-7156

Túzokok a pusztán

Fotó: Dr. Sterbetz István

Hagyományok a természetvédelem szolgálatában

A FÜVES PUSZTÁK

A gazdasági kényszer szorításában

A puszták a hétköznapi emberek többségében az ősi, érintetlen természet képzetét kelti. Valójában azonban a puszták többnyire nem érintetlen területek. Néhány különleges típusuktól eltekintve kialakulásuk, majd fennmaradásuk szorosan kapcsolódik az ember évszázados tevékenységéhez: az erdőirtásokhoz, a legeltetéshez vagy éppen az ármentesítéshez. Az évszázados kölcsönhatás során mind a terület élővilága, mind a helyi népesség szokásai, hagyományai fokozatosan hozzáidomultak a puszták sajátos adottságaihoz. Talán ez a csaknem tökéletes alkalmazkodás kelti a természetesség érzését.

A gazdasági viszonyok átalakulása miatt a XIX. és a XX. század során a hagyományos legelőgazdálkodás egyre gyorsuló ütemben szorult vissza. Így ma már a hozzájuk kötődő természeti és kulturális örökségünket egyaránt a kipusztulás, az eltűnés veszélyeztet

egész Európában. Ezt jelzi az is, hogy a Magyarországon élő védett növény- és állatfajok körülbelül egynegyede kötődik – legalább életének valamely szakaszában – az alföldi füves pusztákhoz.

Magyarországon közel 1,2 millió hektár gyeper maradt fenn a XX. század végére. Ebből körülbelül 600 ezer hektár helyezkedik el sík vidéken. Ezek közül azonban a pusztai területek aránya jóval kisebb, körülbelül az alföldi gyepterületek kétharmada. A fennmaradó rész vagy más élőhelytípusba tartozik, vagy intenzív művelés alatt álló terület. A mintegy 170 ezer hektár védett gyeper nagy része az alföldi területeken található. Madártani jelentőségüket mutatja, hogy az 59 hazai Európai Jelentőségű Madárélőhely közül 23 a pusztai terület.

Változatos élőhelyek

Bár a puszták szó a magyar nyelvben kietlen, sivatár területet is jelent, az értő

szem számára mégis az élőhelyek és a fajok változatossága tűnik fel. A talaj, a domborzat sokszínű alakulása, a talajvíz mélysége mind olyan tényező, amelyeknek szinte alig észrevehető változásai lényeges ökológiai feltételek módosulását, eltérő élőhelyeket és ezekhez kötődő társulások kialakulását idézik elő.

Az ökológiai tényezők közül talán az egyik legfontosabb a talaj típusa. Eszerint szokás megkülönböztetni löszpusztákat, homokpusztákat és szikes pusztákat. A felsorolt típusok közül a legveszélyeztetettebbek a löszpuszták. Ma már valódi löszpusztákról sajnos nem beszélhetünk annak ellenére.

Gulipánfészek

Fotó: Szaák Tamás

hogyan az élőhelytípus a vegetációtérképek tanúsága szerint az ország mai területének legalább 7,5%-át borította. Mivel a földművelésre leginkább alkalmas mezőségi talajokon alakultak ki, mai hírmondóik a nem művelt mezsgyékre, kunhalmokra, meredek lejtőkre és a szikes puszták magasabb fekvésű zárványaira szorultak vissza. Kicsiny területük miatt elsősorban mint botanikai értékek, vegetációtörténeti emlékek utolsó menedékei érdemelnek figyelmet és oltalmat. A gerinctelenektől eltekintve igazán önálló állatviláguk nem alakulhatott ki. Madártani jelentőségük inkább a löszlegelőkön a még gyakorta megtalálható ürgetelepek miatt van, hiszen ez a rágcsáló számos ragadozó madár – köztük a parlagi sas és a kerecsensólyom – kedvelt tápláléka. A múlt században végrehajtott folyószabályozásokat követően az egykori ártéri területeken a korábbi nedves rétek, mocsarak helyén az áradások elmaradása miatt megváltoztak a vízgazdálkodási körülmények és a talaj felszíni rétegeiben erőteljes sófelhalmozódási folyamatok indultak meg. Ennek és a legeltetési gazdálkodásnak a következményeként jöttek létre a rövid fűvű szikes puszták. A magas sótartalom és az aszályos éghajlat miatt olyan különleges életfeltételek alakultak ki, amelyhez csupán néhány faj tudott alkalmazkodni. Ezért a szikes pusztákon, szikes tavak környékén speciális sótűrő növénytársulások és fészkelőközösségek terjedtek el. A szikes tavak mellett fészkelő széki lile, gulipán, gólyatöcs vagy éppen a pusztákon költő szikipacsirta és székicsér állományainak szigetzerű előfordulása a szárazföld belső pusztáikhoz való hasonlóságával lehet magyarázni. A kopár felszín meghatározó szerepet játszik az ugartyúk megtelepedésében is. A szikes puszták azonban nemcsak mint fészkelőhelyek, hanem mint hagyományos vonulási útvonalak is igen jelentősek. A folyószabályozásokat megelőző időben az áradások miatt alakulhattak ki azok a sajátos, kellő táplálékot és nyugalmas biztosító nagy kiterjedésű vizenyős területek, amelyek a madárvonulás színhelyei voltak. Ki gondolná a nyáron repedezett felszínű pusztáról, hogy abból egy-egy kiadósabb esőzés tengert ké-

pes varázsolni. Nem beszélve a tavaszi hóolvadásról és az őszi nagyobb mennyiségű csapadékról. Ezek a belvizes foltok ideális vonulásihelyet jelentenek a vadlúd, a daru és a partimadarak számára. Még a száraz puszták is vonzzák a pólingokat, az aranyliléket, havasi liléket és a ragadozó madarakat, köztük a pusztai ölyvet és a kígyászölyvet. Ahol megfelelő fészkelőhely van a közelben, ott a pusztai rovarbőségére megtelepedésre készlet olyan fajokat is, mint a szalakóta, a kék vércse, a kuvik vagy a kis örgébics. A szántóföldekkel váltakozó pusztai területek pedig első-

sorban mint dűrgőhelyek biztosítanak kedvező feltételeket a túzok számára. A pusztai élőhelyek harmadik nagy csoportját a homokpuszták alkotják. E területeken gyakran egymás mellett lehet megfigyelni a homoki szukcessziósorozat különböző fázisait: a pionír moha-zuzmó társulásoktól a zárótársulást képező erdőig. A homokpusztai területek elsősorban növénytani és rovarvartani értékekkel tűnnek ki. Madárviláguk a szikesekéhez képest szegényesebb. A bokrok és a fák megjelenése miatt nagyobb a bokorlakó és fán fészkelő fajok száma.

Gulipánfióka

Fotó: Szaák Tamás

Veszélyeztető tényezők

Sajnos az elmúlt évszázadok során a gyepterületek egyre inkább elvesztették gazdasági jelentőségüket, romlott a hozzájuk kötődő ágazatok, mint például a szarvasmarha- és a juhtenyésztés jövedelmezősége. Ezért egyre nagyobb a veszélye annak, hogy felhagyják a művelést, megváltoztatják a hasznosítás jellegét és az intenzív termelési módszereket terjesztik el. A művelési ág változtatása szempontjából ma a legnagyobb jelentősége Magyarországon a szántóföldi művelésnek és az erdősítésnek van. Az elmúlt évtizedekben emellett még volt rá példa, hogy szikes területeket halastóvá vagy rizsteleppé alakítottak át.

mölcsös ültetvények létrehozásával is.

Egy 1991-ben elfogadott erdősítési kormányprogram mintegy 300 ezer hektár erdő telepítését irányozza elő 2050-ig. Ennek jelentős részét a Duna–Tisza közti homokháton és a Nyírségben szándékoznak megvalósítani. Az erdősítés előre láthatóan leginkább a homokpusztai területeket érinti majd. Mindezek a beavatkozások a gyepteljes és végleges pusztulását okozzák az ott élő fajok életfeltételeinek elvesztésével együtt.

A gyepterületek kaszálásának vagy legeltetésének felhagyása kevésbé drasztikus, hosszabb távon azonban degradációt okoz. Ha nem művelik meg a területet, a fű magasabbra nő, zártabb lesz, gyomosodás, cserjék betelepődése kezdődik meg, azaz az élő-

szeméttelpek építése) és az új bányák létesítése éppen ezeket a kevésbé értékes területeket fogja érinteni.

Érdekes problémát jelent a szovjet csapatkivonás után felszabaduló gyakorlóterek sorsa is. Bár átvizsgálásuk során rémisztő dolgokra derült fény, mégis e területek a természet számára kedvező körülményeket, védett fajok fennmaradását biztosították. Ez nagyrészt annak is köszönhető, hogy korábban a lakosság számára többé-kevésbé zártak voltak. Most egyre nagyobb igény jelentkezik magánosításuk és ezt követő intenzív hasznosításuk iránt.

Mi a teendő?

A természetvédelemnek egyelőre csupán a már védett területeken van hatósági szerepe a gyepeket érintő kérdésekben. Ezért alapvető fontosságú feladat az országos jelentőségű értéket képviselő nagyobb kiterjedésű területek védetté nyilvánítása. A kisebb területeknél a helyi kezdeményezéseket kell támogatni, hiszen ma már az önkormányzatok is számos lehetőséggel rendelkeznek, hogy megóvják természeti környezetüket.

Csupán a védett területek keretein belül nem védhetők meg a gyepterületek, főleg azokban a térségekben nem, ahol szántóföldekkel mozaikosan helyezkednek el. Ezért ki kell terjeszteni a természetvédelmi hatóságok jogkörét a nem védett gyepekre is. (Pl. bizonyos beruházások és földhasználatmód-változások környezeti hatásvizsgálatának megkövetelésével.)

E hatósági eszközök azonban nem nyújtanak semmilyen védelmet a gazdasági hatások okozta károsodások ellen. Hosszú távon extenzív művelésű fajgazdag legelők fennmaradása csak úgy képzelhető el, ha a természetvédelem céljait sikerül beépíteni a gazdaságpolitikába is. Erre a Közös Piachoz tartozó országokban meghonosított Környezetileg Érzékeny Területek rendszere kínál jó példát.

Nagy Szabolcs

A nedves rétek madara, a bíbic

Fotó: Szaák Tamás

Bár egyes becslések szerint hazánkban közel 1 millió hektár terület mezőgazdasági művelése válik feleslegessé a privatizáció miatt, megint feléledt a gyepek feltörésének veszélye a kárpótlás során megszerzett területeken. Erre utaló jelek már sokfelé tapasztalhatók az országban. A termőhelyi adottságok ismeretében ezek a szántók nem lesznek ugyan hosszú életűek, művelésüket valószínűleg hamarosan feladják, és a feltörés után a gyepteljes csak hosszú évtizedek alatt fog helyreállni, de az eredeti fajgazdagság visszaállása még ekkor is kétséges. Emellett számolni lehet majd egyes térségekben új szőlő- vagy gyü-

hely fokozatosan átalakul és így alkalmatlanná válik az ott élő fajok további fennmaradására.

A privatizáció után létrejövő kisebb birtokok, a maximális hozam elérésének vágya, illetve a piaci viszonyok javulása a gazdálkodókat az intenzív gyepgazdálkodási módszerek bevezetésére sarkalhatják. A termés fokozása érdekében műtrágyák és növényvédőszer alkalmazására lehet számítani, ami az élőhelyi és táplálkozási adottságok megváltoztatásával szintén számos faj eltűnésével járhat. Ugyancsak széles körben lehet számítani arra, hogy az infrastrukturális beruházások (utak,

Darvak

Fotó: Szaák Tamás

A puszta szót tulajdonképpen időzjelbe kellene tenni, hiszen a magyar alföld erdőszegénységét sem éghajlata, sem talajviszonyai nem indokolják. Az Alföld utolsó természetes képe a mocsarakkal, kiterjedt lápokkal, sztyeppfoltokkal tarkított erdős puszta volt, ennek helyét foglalta el a jelenlegi, az emberi tevékenység következtében létrejött kultúrpuszta. Az apaji nagy legelők jellege az utóbbi évtizedekben változott meg. Eltűntek a korábban jellemző szikes foltok és velük együtt maradtak el a fészkelő székicsérek vagy az alföldi szikesek téli vendégei, a hősármányok. Az ötvenes években és a hatvanas évek elején még telente lehetett látni kisebb csapataikat, azóta eltűntek, de ugyanígy elmaradt a korábban rendszeres nyár végi és őszi vendégnek számító pusztai ölyv is.

Óriási ökológiai változást jelentett a halastavak megépítése a száraz legelők közepén. A tavaknál számos rendszeresen fészkelő és átvonuló faj mellett olyan ritkának számító fajok jelentek meg, mint pl. az apácálúd, a rozsdás ásólúd, a csigaforgató vagy a vékonycsőrű víztaposó. Ma egy szomszédos csatornából szivattyú segítségével kerül ugyan némi víz a gátak közé, de ennek hatása főként csak a tavaszi vonulás idején érezhető. A sekély vízben ilyenkor récék, búbicek, godák, cankók és sárszalonnák keresik táplálékukat. A költésre mélyebb vizeket kedvelő fajok (pl.: búbos vöcsök, bukórécék) már

nem tudnak megtelepedni. A sekély vízben álló nádszegélyek továbbra is kedvező fészkelőhelyet nyújtanak a guvatnak, a különböző nádiposztátáknak, a sitkének és a barkóscinegének, a gátak közelében álló fűzfák pedig a függőcinegéknek. Ezen a részen gyakori a kakukk. A hajdani tavak medrében és a környéken elszaporodott ezüsthéján sok örvös galamb és szarka fészkel. Utóbbiak otthonait gyakran erdei fülesbaglyok foglalják el.

A volt halastavak környékén tágas legelők terülnek el, de néhány kilométer után már szántóterületeket is találunk. Madártani szempontból jelentős a két széles és többnyire bővizű csatorna, a területet kettészelő betonút mentén húzódó oszlopsor a rajtuk lévő drótvé-

Apajpuszta madárvilágáról

zetékekkel (kedvelt pihenő- és leshelye több madárfajnak), valamint a kisebb-nagyobb erdőfoltok, bokrosok, faszorok, melyek a legkülönbözőbb fajoknak nyújtanak fészkelő-, táplálkozó- és pihenőhelyet. Az alábbiakban a teljesség igénye nélkül, évszakonként mutatom be azokat a madarakat, amelyek egy legalább félnapos bejárás során láthatók. A feltételezett kiindulópont a dömsödi vasútállomás. Onnét a már említett betonút az állami gazdaságon át vezet a legelők között (a volt halastavak mellett). Miután a terület a Kiskunsági Nemzeti Park része, látogatásához engedély szükséges.

Tavaszi

A legelők legjellemzőbb éneklő madarai a mezei pacsirták, de ahol földutak vezetnek a különböző gazdasági egységekhez, majd mindenütt megtaláljuk a búbos pacsirtákat is. A csatornák közelében jellemző a sárga billegető és a rozsdás csuk. Az útmenti drótvézeteken sordély énekel és kis örgébics les zsákmányára. Ez utóbbi természetesen csak májustól látható. A nádszegélyek felől ide hallatszik a nádírigó karicsolása, a bölömbika „pü-bum” hangja, megfigyelhetjük a nászrepülő foltos nádiposztátákat, de ha valaki márciusban jár a területen, ugyanott a nagyon korán hazatérő sitkék énekében is gyönyörködhet. Az átrepülő pityerre főleg jellegzetes hangja alapján figyelünk fel, a bokrosokban fekete rigó riaszt, a nyárfákon májustól sárgarigó flótázik, a pintyfélék közül főként tengelicekkel, zöldikékkel, a nádasok és csatornák mentén nádi sármánnyal találkozhatunk. Ahol a betonút a csatorna felett halad át, a villanydróton füstifecskek tollázkodnak. Nem véletlenül üldögélnek éppen itt, ugyanis fiókáikat sok év óta a hidak alatt épített fészkekben nevelgetik. A ragadozók közül rendszeresen találkozhatunk egerészölyvekkel, hamvas rétihéjjakkal, vörös és kék vércsékkel. Ez utóbbiak az egyik erdőfolt vetésivarjú-telepén költenek.

Fiókáit féltő nagy goda

Fotó: Péchy Tamás

Külön kell megemlíteni az Apaj környéki tűzokpopulációt, amely meghatározó része a magyar állománynak. Ha valakinek szerencséje van, különösen a reggeli órákban gyönyörködhet a távolban álló vagy méltóságteljesen repülő nagy madarakban. A területen sok a fácán, de örvendetes módon több helyen találkozni lehet fogolypárokkal is. Májusi délelőttökön, langyos éjszakákon (később, a nyár folyamán is) itt-ott felhangzik a fürjkakas kedves „pitty-palatty”-a. A volt halastavak tocsogói felől a bíbicek jajongó kiáltásait, a piros lábú cankók dallamos hívogatóját és a dankasirályok hangjait hozza a szel-
lő.

Nyár

Az időszak első fele még a költések jegyében zajlik. Júniusban még mindenfelé etető madarakkal találkozunk. Augusztus a nagy kánikulák és a vonulás kezdetének ideje. A többiekénél kicsit fakóbb színű, rövidebb kontyú fiatal bíbicek keresgélnek a többiekkel a száradó tocsogók körül, a fűzfákon még szól a kakukk, flótázik a sárgarigó és a hidak alatt épült sárfészkeikben a második költés tojásait melengetik a

Féltett kincsünk,
az ugartyúk

Grafika:
Mészáros Valéria

villásfarkú füstifecskék. Aki júliusban barangol az apaji legelőkön, akár valamennyi ott fészkelő fajjal találkozhat, különösen a hajnali vagy a késő délutáni, alkonyati órákban. Augusztus a nagy gólyagyülekezés ideje, a legelőkön nagyobb sáskázó csapatokat is megfigyelhetünk, hozzájuk néha fekete gólyák is csatlakoznak. A hónap második felére rendszerint eltűnnek a drótszalákról a kis őrgébics, nem találkozunk már kék vércsékkel, megjelennek viszont a nagy legelők felett az első pólingok. A halastavi tocsogók mentén és a csatornák közelében egy-egy hangos kiáltással felriadó szürke cankót, erdei cankót vagy reszelős hangjáról is könnyen felismerhető, riadtan tovaccázó sárszalont figyelhetünk meg. Érdekes körülnézni a halastavak gazdaság felőli sarkánál álló kis házat övező bokrosban, ahol ilyenkor (akárcsak tavasszal) vonuló fülemülékkel (mindkét fajjal), poszátakkal, füzikékkel, légykapókkal találkozhatunk. Aki pedig odakint tölti az estét is, megfigyelheti, hogyan keresnek éjszakázóhelyet az egyes madarak, hallgathatja a sötétben testetlenül kóválygó legkülönbözőbb hangokat és látni fogja, amint az ezüsfák sűrűjéből egyik erdei fülesbagoly a másik után repül ki, hogy elmerülve a félhomályban vadászni induljon a legelők felé.

Ősz

Ezek a hónapok, mint mindenütt az országban, Apajon is a vonulás hetei, s az időszak második felében már az első téli vendégeket, északi átvonulókat is megfigyelhetjük. Szeptemberben többnyire nyári meleg fogadja a látogatót, a legelők felett mindenütt füstifecskék mozognak, a csatorna mentén „szit-szit” hangokat hallatva réti pityerek kelnek fel, és ha szerencsénk van, egy-egy odafent keringő kígyászölyvet is megfigyelhetünk. A csatornák vize alacsony, a halastavak ekkorra rendszerint teljesen kiszáradtak, de ha maradt néhány kisebb vízfolt, ott erdei

cankót, inni érkező gerléket, a közeli nedves talajú nádasban eger módjára bujkáló kékbegyét láthatunk. Október elején már ott ül a dróton a kis őrgébicsket felváltó nagy őrgébics, darvak kiáltása száll a levegőben, a legelőkön az összeverődött bíbicek több ezres seregélycsapatokkal vegyülve keresgélnek. Ilyenkor zajlik a mezei pacsirták vonulása, egyre másra kelnek fel a fű közül és hívogatójukat hallatva repülnek tovább. Nagy lilikek V betűje úszik a magasban, a legelők felett megjelennek az imbolygó repüléssel vadászó kékes rétihéjék, novembertől alkalmasan egy-egy sebesen nyilalló törpe-sólyommal is találkozhatunk.

Tél

Ha enyhe idő járja és nem fagyott be a csatornák vize, mindig láthatunk ott néhány áttelelő szürke gémet, nagy kócsagot, de a vizet rendszeresen felkeresik a tőkésrécék, kis számban a csörgő récék is. A fákon és az oszlopokon egerészölyvek ülnek, de ha egy világos fejű, zömök ragadozót látunk, nézzük meg jól, mert valószínűleg a tundrák felől érkezett gatyásölyv van előttünk. Amikor ellődül az ágról vagy éppen leereszkedik valahová, jól látni fehér tövű farktollait is. A csatornák mentén mindig megfigyelhetünk néhány havasi pityert, az ezüsfák körül a fenyőrigók kisebb-nagyobb csapatait, egy-egy vadászó héját vagy karvalyt, a tágas mezőgazdasági táblákon szerencsés esetben a télire csapatba verődött tűzokokat is. A nád között ökörszem cserreg, kék cinegék hívogatnak, az átérés közelében furcsa hangján kiált egy guvat. A tél második felében, hóolvadás után, a tocsogók mentén újra megjelennek a bíbicek és seregélyek, valahol fogolykakas cserreg, és énekelni kezdenek a nemrég hazaérkezett mezei pacsirták. A magasban szinte láthatatlanul keringő barna kismadár hol halkul, hol újra erősödő trillái is jelzik, hogy a közelgő tavaszt többé semmi sem állíthatja meg.

Schmidt Egon

Vetési varjak

– *kár lenne
nékülük!*

Gólya, fecske, cinege,
veréb, varjú...,
és sorolhatnánk még néhány,
a szakember szerint
„pongyolán” megnevezett, de
a nagyközönség számára
egyöntetűen közismertnek
ítélt madárnevet.
A közös jellemzője ezeknek
a neveknek – azon túl, hogy
madarakat takarnak – az,
hogy nincs magyar ember,
aki ezeket a tollas jószágokat
ne ismerné, és kérdés nélkül
ne tudna még a neveikhez
jellemző tulajdonságokat
fűzni. (Ez persze még nem
azonos a faj tudományos
ismeretével.)

Vetési varjak

A szerző felvétele

Emeljünk ki a felsoroltak közül egy madarat és mindjárt látni fogjuk, hogy ez mennyire így van. Az általánosságok vagy a fajhoz kapcsolódó nézetek általában pontatlanok, felületesek, rosszabb esetben elfogultak. Kezdjük a varjúval, vagyis a vetési varjúval, melyet a falusi és a városi ember is egyaránt jól ismer, hiszen a nálunk költők tavasztól ősziig megfigyelhetők a mezőgazdasági területeken. Ősztől a vendégvarjakkal megsokszorosuló csapataik szinte mindenhol láthatók; de különösen az ember közelségében; falvakban, városokban, utak, vasutak mentén, majorok, szeméttelpek környékén mutatkoznak tömegesen. Magyarországon a szántóföldi termesztés kezdetei óta a vetési varjú szinte mindig „vitatott” madár volt, mert nagy száma, kiváló alkalmazkodóképessége, táplálkozása és szociális viselkedése potenciálisan képessé tette arra, hogy a mezőgazdának helyenként tetemes károkat okozzon, de arra is, hogy kisebb területeken a szántókat rövid idő alatt megszabadítsa a kártevő rovaroktól.

A hazai „varjúháborúságok”, amelyek nem arról nevezeteseek, hogy a varjak és a gazdák között folytak, hanem arról, hogy olyan vitákat takartak, amelyeket a szakemberek folytattak a sajtóban a vetési varjak gazdasági megítéléséről, éppen 100 évvel ezelőtt kezdődtek. Bár levéltári feljegyzések már a XVIII. század végéről vannak a varjak áldásos vagy éppen kártékony tevékenységéről, a szakmai viták csak a Magyar Ornitológiai Központ megalakulásától váltak igazán szenvedélyessé. A vetési varjú táplálkozásának vizsgálata a gazdasági madártani kutatások legfőbb tere lett. A hosszan tartó vizsgáldásokat, kérdőíves felméréseket, a nagyszámú köpet és gyomortartalom elemzését és a szabadföldi megfigyeléseket végül dr. Vertse Albert foglalta össze az *Aquilában* 1943-ban megjelent, mai szemmel is monumentálisnak minősíthető munkájában, pontot téve a vetési varjú körüli bizonytalanságokra. Végső értékelése szerint – amely a kor szellemét tükrözte – a vetési varjú „éves” tevékenysége gazdasági megkö-

zelítésből 46,4%-ban hasznos, 14,4%-ban káros és 37,2%-ban közömbös. Megállapította, hogy a vetési varjak hasznos tevékenységét az akkori mezőgazdaság külterjes volta lényegesen növeli, míg a kártételek kialakulásáért elsősorban a hanyag munkavégzés, ill. a környezeti tényezők (talajviszonyok, időjárási tényezők) és a varjak esetenkénti nagy száma felelős. Végeredményben a polifág vetési varjút abban az ökológiai milióban az év nagyobb időszakában elsősorban rovarvőnek, másodsorban magevőnek, egészében pedig gazdaságilag nélkülözhetetlennek ítélte. Ez a sommás konklúzió a faj jogi védelmének megalapozását is jelentette, és a vetési varjú egészen 1971-ig törvényes oltalomban részesült.

A Vertse-féle vizsgálatok lezárását követően azonban a mezőgazdasági környezetben – a vetési varjú elsődleges habitatjában – igen gyors és igen lényeges változások történtek. Általánossá vált a nagyüzemi termesztés és megváltoztak a termesztési módok. A gépesítés, a táblásítás, a monokultúra elterjedése, a műtrágya- és peszticid-felhasználás soha nem látott növekedése alapvető változásokat okozott, amelyekre az alkalmazkodóképes vetési varjú táplálékspektrumának megváltoztatásával és állománynövekedéssel

Kék vércsék túlnyomó része varjűfészkekben költ

Fotó: Péchy Tamás

reagált. A környezet megváltozott táplálékkinálata a növényi eredetű anyagok (haszonmagvak) arányának növekedését eredményezte, és az állati eredetű táplálék (főleg a rovar táplálék) aránya a mezőgazdasági környezetben bekövetkező biológiai sokféleség csökkenése miatt mérséklődött. A környezeti változások indukáltak tehát az 1970-es években a vetési varjúval kapcsolatos problémákat, például azt, hogy hajlamosító időjárási tényezők esetén varjűkárok keletkeztek a kelő és az érő termelvényekben (gabona, napraforgó, gyümölcsök stb.), esetenként az apróvad szaporulatában. Új tényezőként állategészségügyi és természetvédelmi gondok is felmerültek, melyeket a helyenként túlnépesedett varjűkolóniák okoztak. Természetvédelmi szempontból azonban sokkal komolyabb következménye lett annak, hogy a varjak védeltségét 1971-ben megszüntették. Ez ugyanis a faj korlátlan üldözését is jelentette. Bár a hagyományos „dúvadírtási” módszerek magát a céltzett fajt lényegesen nem veszélyeztetették – lévén, hogy a vetési varjú óvatos, társas kommunikációra képes madár –, de nagy veszéllyel jártak a védett ragadozófajokra. Különösen a kifejezetten a varjűfélék ellen „kidolgozott” és éveken keresztül nyakló nélkül kirakott úgynevezett „phosdrines”, majd „methilparathionnal” injektált mérgezett tojások jelentettek gondot. A mérgezett tojások használata végveszélybe sodorta a két fészkelő rétihéja-fajunkat, mert alaposan megtizedelte a tojásokat elfogyasztó ragadozó madarakat és emlősöket.

A vetési varjú gyéritésére a fácánkerti Természet- és Vadvédelmi Állomáson 1980-ban kidolgozott és a következő évben országosan bevezetett szelektív mérgezési eljárás alapvető változást hozott. Közrejátszott abban, hogy valamennyi nem szelektív (csak a varjűfélékre ható) mérgezést rendeltileg betiltottak, ezzel megszűnt egy áldatlan, hosszú idő óta jogosan kritizált helyzet. Az új eljárás – az F-1-es módszer – a varjak körében nem okozott csalétekrepellenciát (tartózkodást), mert a hatóanyag – a 3-klór-4-metilánilin-hidroklorid – nem váltott ki heveny (azonnali) tüneteket. A hatás drasztikus, sok esetben végzetes volt a vetési varjak kolóniáira.

Hazánk vetésivarjú-állománya az 1942. évi felmérés alkalmával – az ország mai területére vetítve – kb. 200 ezer pár volt. A szelektív mérgezés bevezetése előtt – 1980-ban – 713 fészkelepen 254361 pár költését regisztráltuk. A mérgezés alkalmazásának harmadik évében már csak 417 kolóniában költöttek a varjak, és a fészkelő állományt 118762 párra becsültük. Jelenleg – bár országos felmérést nem végeztünk – az éves vadászati terítékadatok, valamint a védett területeken található kolóniák állományadatai alapján a hazai költőállományt kb. 50 ezer párra becsüljük. Az állomány csökkenése tehát túlzás nélkül akár tragikusnak is nevezhető. Sajnos a mérgezéseket szorgalmazók (elsősorban a vadászárságok) az autentikus szakemberek mértékletességre intő tanácsait nem fogadták meg, nem folytattak okos, differenciált vetésivarjúállomány-gazdálkodást.

A mérgezésekkel anyagi okok miatt már a második éve felhagytak (emelkedett a mérgezett csalétek ára), de a fészkelepeken a rendszeres puskás zaklatások – lévén, hogy sokak számára ez jelenti az egyetlen „vadászati” lehetőséget – ma is gyakoriak.

Néhány éve tudjuk már, hogy a kárpát-medencei vetésivarjú-állomány gyakorlatilag önálló populáció. A gyűrűzött madarak visszajelentései azt igazolják, hogy tömeges betelepülés a kelet-európai síkságon fészkelő állományokból még úgynevezett „ökológiai vákuum” esetén sem valószínű. Az itt vendégeskedő keleti varjak tavasszal szinte maradék nélkül visszatérnek költőhelyeikre.

Ha nem kívánunk német barátaink sorsában osztozni, akiknek a századforduló 300 ezer páros költőállományát napjainkra 47 ezer párra sikerült „le küzdeni”, és ennek következményeként 1986-ban már az „Év madarának” kellett nyilvánítaniuk a vetési varjút – lépniük kell! Úgy tűnik, sürgős adminisztratív intézkedés szükséges ahhoz, hogy a költő vetésivarjú-állományunk további csökkenését megállítsuk és elősegíthessünk egy lassú növekedést. Ez már csak azért is sürgető feladatunk, mert közismert, hogy a vetési varjú fészkeit elfoglaló, saját fészket nem építő vörös és kék vércsék

és az erdei fülesbagolynek a hazai állománya alapvetően rászorul fő „szállás-csinálójára”. A vetési varjak kéméletével tehát ezen védett fajok megtelepedését is jelentősen segíthetjük.

Úgy gondolom, erre a legmegfelelőbb eszköz az, hogy a fészkelési időszakban védelmet biztosítunk a vetési varjaknak, és csak kivételesen indokolt esetben, az első fokú természetvédelmi hatóság egyetértésével engedélyezzük esetleges gyérítésüket. Elképzeléseink szerint a vetési varjú csak vadászati időnykor – június 1-től március 15-ig – lenne vadászható.

Dr. Kalotás Zsolt

Varjúfészkek

A szerző felvétele

Repülőtér a puszta szélén?

Az avatatlan látogató joggal csodálkozik, amikor Apajpusztán, a Kiskunsági Nemzeti Parkban járva az út mellett mindenfelé hatalmas táblákkal találkozik. Ezek nemcsak a belépést, hanem a fotózást is tiltják. Ez a kiskunlacházi repülőtér, ami 1990-ig a szovjet vadászrepülők bázisául szolgált. A helybéliekben még ma is élénken él a gépek rendszeresen felhangzó süvítése, a célterület fölötti lövöldözés zaja. A csapatkivonásokat követően béke köszöntött a tájra. A repülőtér környéke Magyarország egyik legnyugalmasabb és legcsendesebb tűzokélfelhelyévé vált. Félt azonban, hogy ez az idilli állapot hamarosan ismét megváltozik az elhagyott repülőtérre vonatkozó nagyszabású fejlesztési elképzelések következtében. A tervek szerint a kiskunlacházi volt katonai repülőtér létesítményeit felhasználna egy nemzetközi tranzitrepülőtér alakítanának ki. A repülőtér forgalma 4,3–9,6 millió utas, illetve 50–120 ezer t áru lenne évente, 1995-től 2005-ig fokozatosan növekedve. Ez évente 33–48 ezer fel- és leszállást jelentene, átlagosan 10–15 percenkénti gépmozgást, ha a forgalom egész évben és napszaktól függetlenül egyenletes lenne. Természetesen az új repülőtér

számátlan új kiszolgálólétesítményt is igényel. A nagy szállítógépek fogadásához a kifutópályát mintegy 1000 méterrel meg kell hosszabbítani és fel kell szerelni navigációs, fénytechnikai és meteorológiai berendezésekkel. A 2005-ben várható forgalom érdekében 302 ezer m² kiszolgálólétesítmény építése szükséges, gondoskodni kell a térségben olyan infrastrukturális beruházásokról, mint pl. a vízellátás, a szennyvízkezelés, a talajvíz-háztartás, a közúti és vasúti kapcsolat fejlesztése, a gépkocsiparkolás, üzemanyag-tárolás, az energiaellátás stb. A szilárd burkolatú üzemi felületek a teljes kiépítettség állapotában meghaladnák az 1 millió m²-t.

A várható forgalmi igények elemzésével megállapítható, hogy a Kiskunlacházi repülőtérrel évente mintegy 1,5 millió utas szállna át Ferihegyre, 0,5 millió utas és 100 ezer t áru indulna Budapestre. Ezek mellett számításba kell venni a repülőtér kb. négyezer fős alkalmazotti gárdájának közlekedését is, amelynek 2/3-a valószínűleg észak, 1/3-a dél felé esik. A repülőtér tervezett vízigénye kb. 2 ezer m³/nap, ami egy tízezer fős

település napi vízfelhasználásának felel meg. Ezt a tervek szerint a 25–300 m közötti vízáradó rétegekből kívánják nyerni. A repülőtér szennyvízkibocsátása várhatóan 1300 m³/nap, amiből 600 m³/nap az ipari szennyvíz. A keletkező veszélyes ipari hulladék mennyisége 1800 t/év, a kommunális jellegű veszélyes hulladék mennyisége 7200–10800 t/év, a kommunális hulladék mennyisége 3600–6000 t/év, összesen mintegy 12–18 ezer t/év. Mindezek megfelelő kezelése feltételezi egy 35 ezer t/év nagyságrendű hulladékégetőmű építését a térségben, vagy a hulladékok bérégetéssel történő megsemmisítését, ami viszont a meglévő hulladékégetők (Budapest, Dorog) kapacitását terhelne.

Nagy Szabolcs

A repülőtér problémájára lapunkban még többször vissza fogunk térni, hiszen annak létesítése a nemzeti park, illetve a térség rendkívül értékes állatvilágának szempontjából sorsdöntő lehet. Ennek során természetesen minden érdekelt véleményének helyt adunk. (Szerk.)

Egy túzfészkes megmentése
50 ezer Ft-ba kerül az MME-nek!

Fotó: Dr. Sterbetz István

Túzokvédelem az élőhelyeken

Meleg, kora tavaszi hajnalon kezdődik a közel két hónapig tartó túzok-nász, a dürgés. A pompás tollazatú, óriási kakasok az alföldi pusztákon, mezőkön gyülekeznek. Torokzacskójukat felfújják, szárnytollaikat úgy forgatják ki, hogy csaknem egyméteres, fehér, pusztában nyíló „virággá” változnak. Közben ide-oda tipegnek. Ez a fehér tollgombóc kilométerekről is jól látszik. A kakasok ezzel csalogatják magukhoz a jóval kisebb és szerényebb tollruhájú tyúkokat. A tojó a fészkelés-

hez jó takarást és egyben kilátást is biztosító növényzetet választ. Előszere-tettel költ gyeppen, lucernában, gabonafélékben. A fészek nem más, mint egy földbe kapart lapos teknő, néhány száraz növénydarabkával az alján. Ide rakja le 1–3 (többnyire 2) olívaöld alapon barnás foltokkal szeplőzött tojását. A tyúk egyedül kotlik, a kakas legjobb esetben is csak örködést vállal. A csibék fészekhagyók és alig száradtak meg, máris követik anyjukat. Sajnos a fészkekre, a felnövekvő fiókákra és a felnőtt madarakra számtalan veszély leselkedik, mindenekelőtt az ember mezőgazdálkodó tevékenysége teszi lehetetlenné életfeltételeiket.

A túzok (*Otis tarda*) Földünk globálisan veszélyeztetett madárfaja. Szá-

mos országból kipusztult, vagy a közvetlen kipusztulás szélére sodródott. Ez a tény intő jel természetvédelmünk számára. Halaszthatatlanul meg kell tenni mindent a katasztrofálisan lecsökkent magyar túzokállomány megmentésére. A hazai populáció 1941-ben több mint 8000 egyedből állt. Az intenzív gazdálkodás kezdetén 3000–3500 túzok élt alföldi tájainkon. Az utóbbi három évtizedben az állomány drasztikusan visszaesett, napjainkban csupán 1000–1100 túzok él Magyarországon. Sajnos élőhelyük is fokozatosan zsugorodott. Elterjedési területükön sok gypet megszüntettek, feltörték vagy beerdősítettek. A szántóföldeken a korábban külterjesen kezelt növényeket intenzív művelésbe vonták. A túzokfészkek aljak jelentős része, elsősorban a takarmánynövények kaszálása következtében, megsemmisült. A problémát zárttéri neveléssel és röpképes fiatal madarak visszatelepítésével sem sikerült eredményesen megoldani. Az évenkénti szaporulat nem tudta pótolni a különböző okok miatt elpusztult egyedeket, emiatt megindult az állomány sorvadása. A túzok kedveli a jó táplálkozási, fészkelési lehetőséget kínáló lucernásokat, gabonát, repcét is, de az itt folytatott növénytermesztési munkák gyakran okoznak problémát a madarak életében.

A hazai állomány drámai csökkenése láttán a szakemberek 1989-ben egy új szabadtéri védelmi program kidolgozásába kezdtek. Ennek során folyamatosan ellenőrzik a túzokpopulációt. Vizsgálják a csapatokon belül az egyedek számát, korát, a kakasok és tyúkok arányát, a választott élőhelyeket és a veszélyeztető tényezőket az év különböző időszakában. A felmerülő problémák csökkentésére az alábbi megoldásokat alkalmazzák:

Mivel a korábbi mesterséges nevelés csak végső megoldásként szolgálja a túzokvédelmet, helyette a mezőgazdasági munkák (kaszálás, vegyszerezés stb.) miatt veszélyeztetett fészkek aljakat a helyszínen védik. Ez azt jelenti, hogy a túzoktyúk nyugalma a fészek körül kialakított védőzónával, illetve fészek-őrzéssel biztosítják. A tojásokat az eredetihez hasonló, fából készült műtojásokkal helyettesítik, ezzel elérhető,

hogya a tyúk a fészken maradjon. A keltezőben megpattant tojások azonnal visszakerülnek a műtojások helyére, a fészkekbe. A csibék így már az anyamadar alatt kelnek ki. E módszerrel szükségtelessé válik a mesterséges nevelés és visszavádítás. A két tűzokvédelmi központ (Tiszafüred, Déványa) munkája révén évente mintegy 60–70, a helyszínen megvédett fióka segíti a kiseb egyedek pótlását.

Tűzokjaink állandó madarak, legfeljebb a rendkívül nagy, korán beköszöntő teleken ébred fel az állomány egy részében a vándorlási ösztön. Ilyenkor akár Olaszországba, Albániába, Görögországba, sőt Máltára is eljuthatnak. Erről az útról nehéz a visszatérés. Ez ellen tenni nem lehet, csak az itthon maradókért. Az áttelelés megkönnyítésére táplálkozóterületeket (pl. őszi repcevetések) kell kialakítani. A tűzok nagyon szereti télen a repcét. Termesztése az Alföldön sajnos kockázatos és kevésbé jövedelmező, ezért a

tűzokélőhelyek közelében a természetvédelemnek kell támogatnia a repcevetését. 1993-ban a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület a nemzeti parkokkal közösen 15 helyen, közel 850 hektáros repcevetés létrejöttét segítette elő. Ha magas, kérges a hótakaró, a telelőterületeken az etetést és a hótakaró vékonyítását kell elvégezni. Ezzel a táplálék hozzáférhető lesz, és így elkerülhető a legyengülés vagy a pusztulás.

Ma, a védelmi program keretében a még jelentős tűzokállományú területeket védetté nyilvánították, vagy a közeljövőben válnak azzá. Tájvédelmi körzetek jöttek létre – elsősorban a tűzok jelenléte miatt – számos területen: ilyen a Hevesi Fűves Puszták TK, a Borsodi Mezőség TK bővítés és a Miklapusztai TK is.

A II. Világháborút megelőzően kiváló tűzokélőhelyek voltak a nagytáblás uradalmi birtokok. Nem kedvezett viszont számukra a kisparaszti gazdálkodás az elaprózott parcelláival. A mezőgazdaság jelenlegi átalakulása (privatizáció, kárpótlás) újabb veszélyforrást jelent a megmaradt tűzokpopulációk számára. A felaprózódó nagyüzemi földek közös, osztatlan extenzív művelését kell ösztönözni a tűzokos részekben. Tűzokkíméleti területek létrehozását javasoljuk, kedvező növény szerkezet és kímélő termesztéstechnológia kialakításával. Az önkéntes csatlakozást

– elképzeléseink szerint – szerződéses garanciával az állam szavatolná és ösztönöznénk.

A mi feladatunk az, hogy megmentsük a messze földön híres magyar tűzokállományt. Reméljük, hogy egyesületünk címermadarának legalább jelenlegi állománya fennmarad és még évtizedek múlva is találkozhatunk nagy csapataival a tágas pusztákon és mezőkön!

Fatér Imre

FÉSZEKODÚT MINDEN KISKERTBE!

Az odúkihelyezés legmegfelelőbb időszaka az ősz, de a március első felében a gyümölcsfa ágára akasztott lakást még valószínűleg elfoglalja egy széncinegepár. Néhány gyakorlati tanács az odúkihelyezőknek:

– Az ún. B-odú röppnyílása 32 mm, ez felel meg a kertekben gyakori széncinegének. Teteje leemelhető, de vigyázzunk rá, hogy biztosan zárjon.

– Az odú bejárónyílása kelet vagy délkelet felé nézzen, ágak ne takarják. Az odút árnyékos helyen függesztjük fel, viszonylag alacsonyan (2 m), ez általában távol tartja az óvatos verebeket. A fatörzsre körbe kötözött és kifelé irányuló tüskés ágak megakadályozzák, hogy macska másszon az odúhoz.

– Kössünk a fák ágaira moha- és lószőrcomókat, a cinegék felhasználják ezeket fészkek építésénél (az odúba fészkekanyagot tenni nem kell!).

– A költés idején ne nyúljunk az odúhoz, de ha a fiókák már kirepültek, vegyük ki az elhasznált fészket és egészük el.

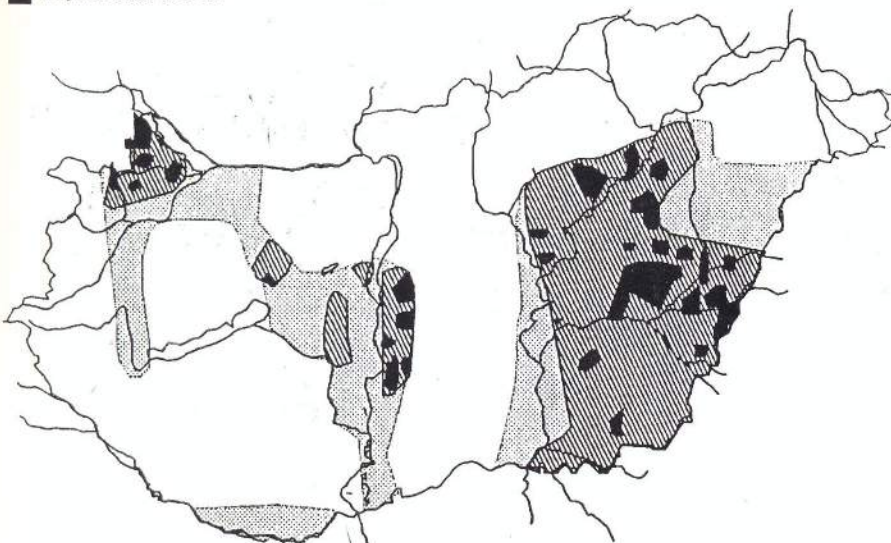
– Ha a várt széncinegepár nem telepedett meg a kertben, fogadjuk szeretettel a szintén odúban költő mezei verebeket is. Különösen fiókanevelés idején rengeteg hernyót pusztítanak el.

Schmidt Egon

Jelmagyarázat

- elterjedési terület 1900-ban
- elterjedési terület 1950-ben
- elterjedési terület 1990-ben

A tűzok elterjedésének változása 1900–1990 között

Marmotasors

Ha az Alpokban járok, mindig ke-
resem a marmotákat, és örülök, ha si-
kerül megpillantanom egy lyukból ép-
pen kitekintő vagy egy szikla tetején
örkődő állatot. Ez a sárgásbarna színű
rágcsáló a mókusfélék legtermetesebb
képviselője, a kifejtett példányok súlya
az 5 kg-ot is meghaladhatja. Elterjedési
területe rendkívül szétszórt. Eredetileg
csak az Alpok nyugati felén és a Tátrá-

ban volt honos, az Alpok számos más
részére, a Pireneusokba és Észak-Ju-
goszláviába betelepítették. A kedves,
kicsit a medvékre emlékeztető állatok
családi közösségben élnek, téli álmot
alszanak, amikor is a család együtt vo-
nul pihenőre. Föld alatti lakásaik bejá-
ratát belülről földdel tömik el, és az
októbertől áprilisig tartó időszakot bé-
kés szunyókálással töltik. Legutóbb az
Állatbarát Magazin részére fordítottam
egy német újságból, s megdöbbenve
olvastam, hogy Ausztriában és Svájc-

ban évente kereken 7000–7000 mar-
motát lőnek le. Ekkor értettem meg,
hogy miért menekülnek egyes vi-
dékeken pánikszzerűen a föld alá, ha
egy közeledő embert pillantanak meg.
A marmota turistákat vonzó látványos-
ság, kedves, néha bohókás állat, igazán
jobb sorsot érdemelne. Állományát az
erősen elszaporodott szirti sasok
egyébként is rendszeresen tizedelik,
nem szabadna még puskát is emelni rá.

– sch –

A kipusztulás szélén?

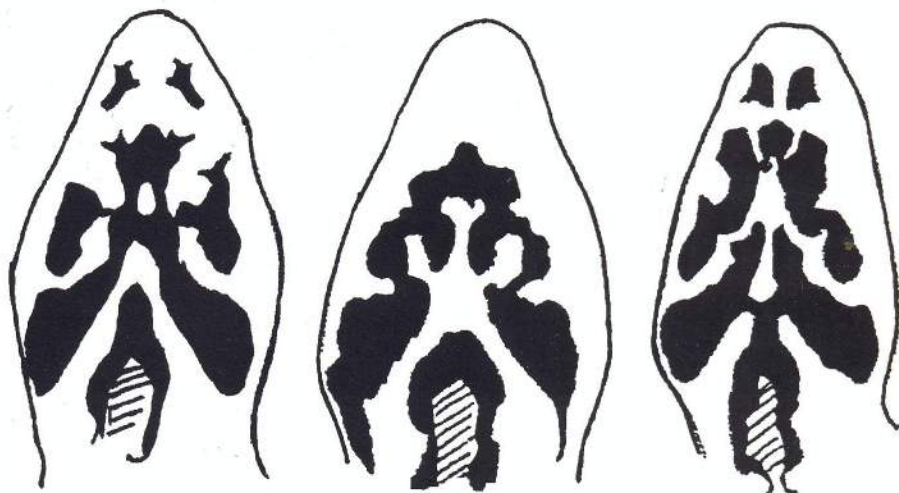
1984-ben merült fel néhányunkban
először, hogy programot kellene indíta-
ni a parlagi vipera élőhelyeinek felmé-
résére, illetve egyes területeken az ál-
lománynagyság vizsgálatára. A munkát
a Madártani Intézet megbízásából
kezdjük meg, és hamarosan világossá
vált, hogy a faj komoly veszélyben
van.

A parlagi vipera egy példányát
1835-ben egy Orsini nevű olasz gróf –
innen a latin név: *Vipera ursinii* – vitte
el a természettudós Bonapartéhoz. Ő ír-
ta le először a fajt, pontosabban a
törzsalakot (*Vipera ursinii ursini*),
amely DK-Franciaországban és Olasz-
országban él. Később további alfajokat
írtak le, nevezetesen a *Vipera ursinii*
renardit, amely a kelet-európai és ka-
zahsztáni sztyeppéken honos, a *Vipera*
ursinii macropst, a jugoszláv és albán
karsztok lakóját, a Kaukázusban élő
Vipera ursinii ebnerit és a hazánkban
előforduló *Vipera ursinii rakosiensis*
vagy rákosréti viperát (Méhely Lajos
írta le 1893-ban).

A rákosréti vipera valamikor a Du-
na-menti országokban nagyobb össze-
függő területeken élt. Így jelen volt
Burgenland, a Kisalföld és a Szigetköz
térképében, a Duna–Tisza közén, Bu-
dapesttől egészen a Kiskunság déli
csücskéig és jelentős nagyságú terü-

leteken élt Kolozsvár környékén. Mára
azonban ezek az állományok javarészt
eltűntek, ill. szétaprózódtak az ember
indokolt és indokolatlan tájtalakító te-
vékenysége következtében. Így telje-
sen eltűnt Ausztriából, a kisalföldi és a
hansági populáció a töredékére zsugo-
rodott, a korábban nagy kiterjedésű és
viszonylag egybefüggő Duna–Tisza
közti állomány pedig apró darabjaira
hullott, amely az egymástól való el-
szigeteltség következtében rendkívül
sérülékennyé vált. Kolozsvár környé-
kéről nagy valószínűséggel kipusztult.

Lényegében tehát a *Vipera ursinii*
rakosiensis napjainkban egyedül ha-
zánkban fordul elő, és ha Magyar-
ország területéről is kipusztul, akkor a
Föld színéről tűnik el. Ezért Egyesü-
letünk, részben a Természetvédelmi
Hivatal megbízásából, részben saját
erőből, 1993-ban elindított egy kom-
plex parlagivipera-védelmi programot.
A program célja: egyrészt pontos képet
kapni az országos állomány nagysá-
gáról, másrészt gyakorlati beavatkozás-
sal növelni az egyes élőhelyeken élő
állatok egyedszámát.

Az egyedek a fejrak alapján egyértelműen felismerhetők

A szerző rajza

A munkát sajnos majdnem a nulláról kellett kezdenünk, mert bár a korábbi évtizedekben sokan gyűjtötték, tartották a fajt, biológiájáról, élőhelyi igényeiről, viselkedéséről szinte semmit sem tudunk. Ez a maximum 60 cm-re megnövő kígyó ritkán kerül szem elé, mert bár – mint minden más kígyó – teljesen süket, a föld rezdülésére azonnal eltűnik a tücsök- vagy pocoklyukakban. Nem könnyű észrevenni a növényzet között sem, hiszen zegzugos mintázata tökéletes mimikrit biztosít számára. Április közepén bújik elő a fagyhatár alatti lyukakból és szinte azonnal párzik, majd július végén, augusztus első felében fial. A kis kígyók átlátszó burokból jönnek a világra, amiből szinte azonnal kibújnak, majd néhány órán belül vedlenek és rögtön önálló életet kezdenek. Egy-egy nőstény 8–16 utódot fial. A fiatal és felnőtt állatok legnagyobb részét sáskákkal, tücskökkel táplálkoznak, de elfogják a kisebb gyíkokat is. A parlagi vipera mérge viszonylag gyenge, ezért pl. harapás után nem eresztí el áldozatát. Számátalan rémtörténetet lehet hallani a veszedelmes viperáról, amelyik megmarta a szerencsétlen juhászt. Tény és való, hogy ha megszorítják, fűj és támad, mérge azonban az emberre nézve gyakorlatilag veszélytelen, akár egy erősebb darázscsípés. Mindezek ellenére az ember pusztította, ahol érte, és még ma is vannak olyan juhászok, akik azonnal agyonverik, ha meglátják a „rusnya bestiát”, mert „megöli a birkát”.

Nemcsak az ember pusztítja. Természetes ellenségei az erős, önmagát fenntartani képes populációra nem jelentenek különösebb veszélyt, a kritikus egyedszámú populációknál azonban minden egyes elpusztult vagy elpusztított példány tovább rontja a faj fennmaradásának esélyét. Sajnos a parlagi viperánál valóban számolnunk kell ezzel a tényezővel. A fiatal és felnőtt állatok az ugyanazon a helyen élő más fajoknak szolgálnak táplálékul. A bíbicstől kezdve a godán, a pólingon, a gólyán keresztül a tűzokig minden pusztíthatja, de a fiatalabb példányokat elfogja a zöld gyík is. A fiatalok halandóságát tovább növeli, hogy egy-egy élőhely augusztus második felében, tehát épp a kis viperák világrajóttének idejében, nagyszámú gólya gyülekező-

helye. Az egyik területen pl. az elmúlt év augusztusában, mintegy 100 gólya táplálkozott, aminek valószínűleg számos fiatal kígyó is áldozatul esett. A teletés során a fiatal állatok további jelentős része pusztul el.

Sajnos az utóbbi években egyre inkább felerősödött a parlagi vipera gyűjtése. Mivel ezt a kipuustulás szélén álló fajt is szívesen tartják hobbiállatként, rendkívüli mértékben megnőtt fekete-piaci kereslete. Számolnunk kell tehát az illegális kereskedelem okozta veszéllyel, annak ellenére, hogy a faj Magyarországon fokozottan védett és eszmei értéke félmillió forint. Elpusztítása, befogása, tartása, eladása bűncselekménynek minősül.

Ma már csak egy több lábbon álló védelmi stratégia lehet az, ami megakadályozhatja, hogy ez a kígyó eltűnjön a hazai faunából. A jelenleg ismert élőhelyek ma már védelmet élveznek és az eszmei érték megemelésével a károkozás kellő súllyal büntethető. Ez azonban már nem elég. Úgy tűnik, a passzív védelem képtelen megállítani a kritikus egyedszám közelébe került parlagi vipera állománycsökkenését.

A Természetvédelmi Hivatal segítségével 1993-tól a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület irányítja és koordinálja a parlagi vipera védelmi programját, ami az alábbi feladatokat jelenti:

– Pontos állományfelmérést az egyes élőhelyeken

– A veszélyeztetett területek őrzését (pl. távol tartjuk a gólyákat a területtől a nyárvégi időszakban)

– A faj ökológiájának és biológiájának kutatását

– Részleges utódgondozást, aminek az a lényege, hogy gravid nőstényeket fogunk be, melyeket fialás után szabadon engedünk. A fiatal kígyókat egész télen ébren tartjuk, tápláljuk és májusban szabadon engedjük (természetesen az anyaállat befogási helyén). Sorsukat 5 éven keresztül követjük. A parlagi viperánál az egyes állatokat tökéletesen meg lehet különböztetni egymástól a tarkó mintája alapján. Az ujji lenyomat-hoz hasonlóan nincs két egyforma mintázatú állat. A befogáskor, ill. a születés után a törzslapra rákerül a fejrész, melynek segítségével az állat bármikor és bárhol azonosítható.

Természetesen egy ilyen komplex védelmi program számos kisebb-nagyobb részből áll, melynek ismeretetésére itt nincs lehetőség. Várjuk mindazok segítségét, akik részt kívánnak venni e kígyófajunk megmentésében.

Péchy Tamás

Parlagi vipera

A szerző rajza

Alföldi puszták és erdőssztyepppek

Az utolsó jégkorszak hideg-száraz sztyeppjei után a korai melegkorban (mogyorókor, Kr. e. 7000–5500, középső kőkorszak) meleg-száraz lösz- és homoksztyepppek alakultak ki. Az Alföldön ezek voltak az utolsó éghajlat-indokolta, ún. klimatikus sztyepppek, melyek azonban a klímaoptimumban (tölgykor, Kr. e. 5500–2500, kora és java újkőkorszak) erdőfoltokkal gyarapodtak, azaz erdőssztyepppekké váltak. Ma ezeket az izgalmasan mozaikos tájakat nehezen tudjuk elképzelni, hiszen csupán apró kis foltokban maradtak fenn. Az egykori alföldi löszsztyepprétekek pl. csak degradált töredékeit ismerjük mezsgyékről, régi földvárakról. Pedig ezek a sztyepprétek a legfajgazdagabb és legszínesebb gyeptársulásaink közé tartoznak. A homoki erdőssztyepp az alapközet rossz vízgazdálkodása miatt kevésbé fajgazdag, sztyepprétek és erdők helyett félsivatagos nyílt homoki gyepek váltakoznak benne ligetes erdőcskéekkel. A bükk-korban (Kr. e. 2500-tól napjainkig, késő újkőkorszak, réz-, bronz-, vas- és történelmi kor) az ember erdőirtó, majd gyepfeltörő tevékenysége során az eredeti vegetáció degradálódásával, részleges eltűnésével kezdődött meg az ún. kultúrsztyeppkorszak, ennek során alakultak ki az utóbbi évszázadokra annyira jellemző másodlagos, emberformálta puszták. A lösz erdőssztyepp helyén kialakult löszpusztákat már a történelem előtti ember is feltörhette, mert ma már kisebb foltok sem maradtak fenn belőle. Fátlan homokpusztáink nem a fent említett homoki erdőssztyepppekből, hanem az egykori homoki ligetes tölgyesek túllegettetése, erdők kivágása után alakultak ki. A XVIII. sz. végén készült katonai térképek tanúsága szerint hatalmas területek váltak fátlanná. Mára azonban e tájak nagy részét is felszántották, a fennmaradt foltokon pedig faültetvények törik

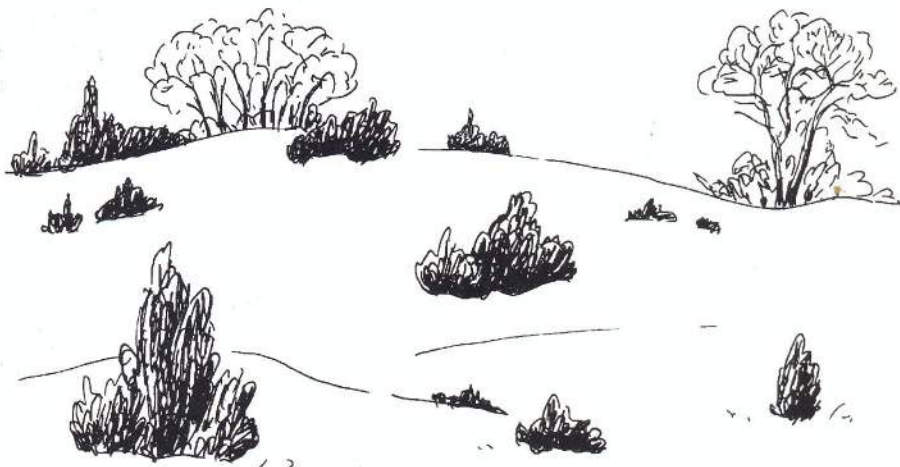
meg a látóhatárt, és szüntetik meg a pusztai jelleget.

A mai alföldi táj jellegzetességei a szikes puszták. Érdemes végigkövetnünk, hogyan és mikor alakultak ki alföldi szikeseink (ezek még nem puszták!) és az „ősinek” tűnő, annyira magyar szikes pusztai táj. Az alföldi szikések (elsősorban a Duna-Tisza közti ún. szoloncsák szikések) a mogyorókor száraz, meleg klímájában jöttek létre. A későbbi időszakok nedvesebb klímájának hatására azonban összezsugorodtak, nagy öszszefüggő foltokat nem alkotnak. Az „igazi”, nagy szikes puszták a tiszántúliak. Ezek viszont másodlagos, fiatal képződmények. Nagy folyóink egykori árterein alakultak ki a múlt századi nagy lecsapolások hatására. A kiszáradt mocsarak helyén száraz, szolonyec szikes talajok képződtek fajszegény közösségekkel. A századelő nagy botanikusa még elkeseredve ad hírt arról, hogyan alakultak a hajdani gazdag mocsarak a lecsapolás következményeként kietlen szikes pusztává: „...[A szikes pusztá] sem

természeti, sem egyéb viszonyait tekintve nem mondható ősinék, hanem éppen ellenkezőleg, egy régen tönkretett fejlettebb őállapot [a mocsár] letarolt és teljesen megsemmisített, később pedig végleg lezúllott maradványának” (Rapaics Rajmund, 1916). Ezek a másodlagos szikes puszták azonban így is csodálatosak. Bár a flóra és a vegetáció nem az eredeti, az újonnan kialakult közösségekben sok érdekes, értékes növény- és állatfaj talált új otthonra (pl. az őszi csillagvirág és a túzok). Természetvédelmünknek ezért fontos feladata ezen emberformálta puszták-nak a védelme és fenntartása.

A ma természetbúvára így látja e táj igazi értékeit: „A pusztá »egyhangúságától« visszaretten a látni nem tudó, de csodálójává válik az, aki egyszer megértette lényegét... [Hiszen] a pusztá lényege hallatlanul gazdag mikromozaikosságában keresendő. Aki ezt nem veszi észre, annak a táj a »végtelesen semmi« birodalma marad” (Tóth Albert, 1989).

Molnár Zsolt

Homoki erdőssztyepp

Rajz: Molnárné Bíró Marianna

BESZÁMOLÓ

Az MME Titkársága 1993. december 3–5. között hívta össze a Tanácsadó Testület ülését. Ezen az összejövetelen Alapszabályunk szerint részt vett valamennyi választott tisztségviselő (helyi csoportok, szakosztályok, Elnökség, Tudományos Tanács) és függetlenített alkalmazott (programvezetők, helyicsoporthoz vezető és a Titkárság dolgozói).

A testületi ülésnek ugyan döntési joga nincs, mégis igen fontos elemző, véleményező, javaslattevő és főleg szakmai téren kezdeményező szerepet tölt be egyesületünk életében.

A decemberi összejövetelen 61 fő részvételével három lényeges kérdés került napirendre.

– Az Alföld térségében végzett főleg szakmai munkák elemzése és értékelése, különös tekintettel az MME konkrét védelmi programjaira (pl. gyepterületek védelme, tűzokvédelem és annak élőhelyvédelmi lehetőségei, felmérő, adatgyűjtő módszerek stb.).

– Egyesületünk helyzete, kiragadva elsősorban a tagságot, a helyi csoportokat, a tájékoztatást és az anyagiakat.

– A legfontosabb témaként szerepelt az MME hosszú távú természetvédelmi célkitűzéseinek megalkotása. Ez a dokumentum azért olyan fontos, mert hazánkban konkrétan még nem fogalmazták meg a természetvédelem legfontosabb kérdéseit és nem határozták meg legfontosabb területeit, másrészt a következetes és az eredményes védelmi munkát csak előre meghatározott koncepció, stratégia és megfelelő prioritások rögzítése után lehet elvégezni. Azt reméljük, hogy e dokumentum birtokában egyesületünk tevékenysége mindenki számára világos és követhető lesz, munkánk szervezettsége és minősége javulni fog, amelynek eredményeképpen többet tehetünk hazánk természeti értékeinek megmentéséért.

(Az Elnökség 1994. január 14-i ülésén elfogadta az MME természetvédelmi célkitűzéseit. Szerk.)

Kállay György

FELHÍVÁS

Az MME Tiszafüredi Tűzok Központja 1994. április 20-tól június 8-ig tűzokfészek-felderítést, április 28-tól június 30-ig tűzokfészekörzést szervez. Önkéntes madármegfigyelők, illetve segítők 1994. április 1-től jelentkezhetnek. Levélcím: *Fatér Imre, 5350 Tiszafüred, HNP Nyugati Fogadó*. Telefon: (52)376-054 (a recepciósnál is). Mindenki bővebb felvilágosítást és visszaigazolást kap.

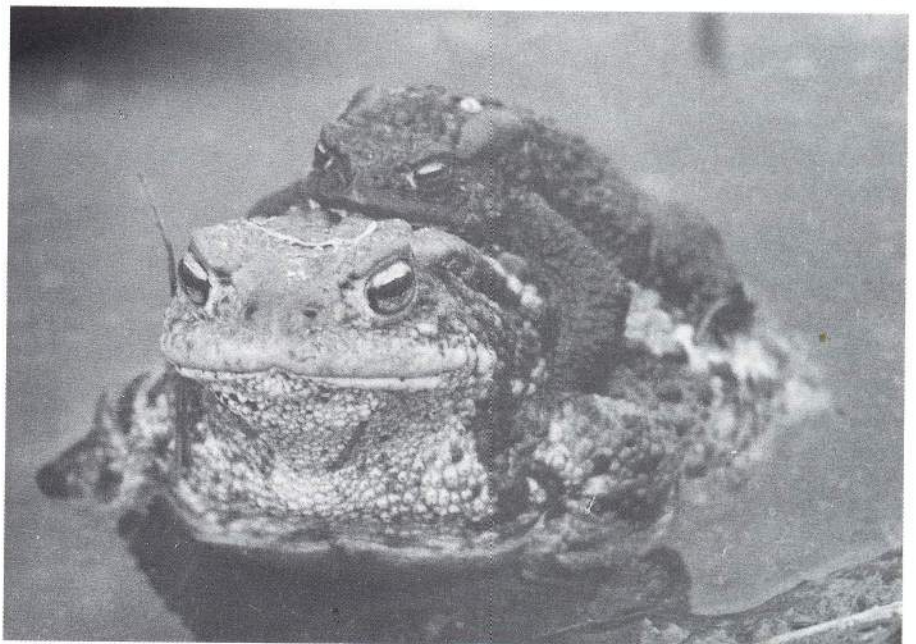
ÚJ SZAKOSZTÁLY ALAKULT

Amikor 1991-ben egyesületünk nevébe is felvette a „természetvédelem” szót, nem titkolt célunk volt, hogy tevékenységünket a madarakon kívül egyéb állatcsoportokra is kiterjesszük. A névváltoztatás óta két év telt el, amíg megérett a helyzet arra, hogy az MME megalakítsa az első olyan szakosztályát, amely nem a madarak, hanem az egyre népszerűbb, de még ma is viszonylag kevesek által ismert és kutatott állatcsoport, a kétéltűek és a hullók vizsgálatával, védelmével foglalkozik.

1993. november 20-án 41 résztvevővel alakult meg az egyesület Kétéltű- és Hullóvédelmi Szakosztálya, és ezzel megtettük az első tényleges lépést afelé, hogy saját keretek között – felhasználva az MME infrastrukturális és szervezeti adottságait – tevélegesen is részt vegyünk más állatcsoportok kutatásában, állományterképezésében és gyakorlati védelmében, illetve szervezzük azt.

A szakosztály tervezésének idején is tudtuk, hogy vannak az országban kisebb szervezetek, csoportok, egyes személyek, akik a kétéltűekkel és a hullókkal foglalkoznak. Úgy véljük azonban, hogy azokat az elvitathatatlan érdemeket és az ebből fakadó lehetőségeket, amelyeket az MME a madárvédelem terén elért, kötelességünk más veszélyeztetett állatfajok védelmében is felhasználni. Nem kívánjuk az egyes csoportokat, szervezeteket sem beolvasztani, sem irányítani, sem tevékenységüket kisajátítani, ám szeretnénk felajánlani részükre az együttműködés lehetőségét, amelynek révén jelentős súlyt adhatunk az eddig talán kissé mostohán kezelt és ismeretlen békák, gyíkok, kígyók védelmének.

A szakosztály vezetősége (dr. Augustin Béla, Czuczor István, Fülöp Tibor, Goór András, Horváth Róbert, dr. Korsós Zoltán elnök, az MME Titkársága részéről Péchy Tamás, aki egy-

Párizsi barna varangyok

Fotó: Szaák Tamás

Vízisiklók

Fotó: Szaák Tamás

ben a szakosztály szervezési feladatait is ellátja, valamint dr. Puky Miklós és dr. Rodics Katalin) 1993. december 11-én tartotta meg első ülését, amelyen döntés született az elkövetkezendő időszak stratégiájáról. Eszerint az alábbi prioritások kaptak hangsúlyt:

– Az ország vizes kataszterének elkészítése, különös tekintettel a kételtűek élőhelyi szempontjaira.

– Egyes térségek kételtű- és hullófaunájának feltérképezése.

– A mocsári teknős, az erdei béka és a pannonyi országos állományának feltérképezése.

– A Parlagi vipera Munkacsoport létrehozása és a védelmi stratégia kidolgozása.

– Népszerűsítő és ismeretterjesztő kiadványok készítése.

A tervek szerint ebben az évben elindítjuk a monitoring munkát, amelyhez természetesen még ki kell dolgozni az adatfelvételezési rendszert, a számítógépes feldolgozás alapjait és feltételeit. Reméljük, hogy az év második felében megjelenik az MME Kételtű- és Hullóvédelmi Szakosztálya híradójának első száma. A Parlagi vipera Munkacsoport felállítása folyamatban van és feltétlenül folytatjuk az elmúlt évben megkezdett munkát.

Természetesen a szakosztály kapui nyitottak mindazok számára, akik részt kívánnak és tudnak venni akár a felmérési, akár a védelmi munkában.

Bővebb információt az MME Titkárságon Péchy Tamástól lehet kérni.

péta

FOTÓPÁLYÁZAT

Az Európa Tanács az 1995. évet a „Természetvédelem Évé”-nek nyilvánította azzal a céllal, hogy felhívja a figyelmet a nem védett természeti értékekre. Ennek népszerűsítésére fotópályázatot hirdet a tagországokban, így hazánkban is. A pályázatok – színes vagy fekete-fehér, 13×18 cm-es papírképek – 1994. márciustól szeptember 15-ig küldhetők be közvetlenül az Európa Tanácshoz a következő címre: *Council of Europe, Centre Naturopa, F-67075 Strassbourg, Cedex, France.*

Pályázati feltételek: A pályázatok szolgálják a Természetvédelmi Év fent említett célját a részt vevő országok sajátosságainak figyelembevételével, tükrözzék az ország védett területein kívüli természeti értékek helyzetét. Két kategóriában lehet pályázni: hivatásos és amatőr szinten. A beérkezett fényképekből a Természetvédelmi Év keretében kiállítás terveznek. A fotókat felhasználhatják plakátok készítéséhez vagy a kiadványok illusztrálásához. A pályázatokat egy nemzetközi bizottság bírálja el 1994 októberében az előzsűri válogatása után. A nyeremények azonosak a két kategóriában: 10, 5, 3, 2 és 1 ezer francia frank, plusz a szponzorok díjai.

Dr. Kőmíves Veronika

ÜNNEPI KÜLDÖTTKÖZGYŰLÉS

Az Egyesületünk megalakulásának 20. évfordulójára összehívott ünnepi Küldöttközgyűlést 1994. április 9-én tartjuk, melyre ezúton is meghívjuk minden kedves Tagtársunkat. Bővebb információ a Titkárságon kérhető: 1121 Budapest, Költő u. 21. Telefon: (1)156-2133, telefon és telefax: (1)175-8327.

MADÁRVÉDELMI KONFERENCIA

A Madárvédők Világszervezetének (BirdLife International) kezdeményezésére egyesületünk szervezte meg az Európai Jelentőségű Madárélőhelyek Védelme című, egész kontinensünket átfogó nemzetközi védelmi program kelet-közép-európai munkaértekezletét. A rendezvényen 1993. november 15–19. között 16 ország képviselői vettek részt a Fertő tavi Nemzeti Park Igazgatósága segítségével Sarródon, az NP székházában.

A munkaértekezlet résztvevői arra keresték a választ és a megoldást, hogy a madárvilág fenntartása és védelme érdekében a már korábban meghatározott és európai rangú területek védelmét hogyan lehet eredményesebben biztosítani a térségünkben zajló átalakulási folyamatok és az újszerű kihívások (privatizáció, piacgazdaság, fogyasztói igények növekedése stb.) mellett. Milyen esélyeink, lehetőségeink és módszereink vannak a társadalmi be rendezkedést, főleg a politikát és politikai határokat nem ismerő madarak, azok élőhelyeinek védelmére?

A munkaértekezleten érdekes volt megismerni a tőlünk délre, keletre, északra és főleg nyugatra lévő országok speciális problémáit és lehetőségeit.

Kállay György

Grafika: Szarvas Pongrác

ÚJ-GUINEÁBAN amerikai ornitológusok szenzációs felfedezést tettek. A hálókmal fogott madarak között olyan faj egy példányát is találták, amely – mint az később kiderült – tollaiban, de a bőrében és teste egyéb részeiben is mérget hordoz. Ez a homobatrachotoxin nevű anyag a dél-amerikai indiánok nyilméregbékákból nyert mérgehez hasonlít a leginkább. A *Pitohui* nemzetséghez tartozó madarak tollazata színes, feltűnő, talán éppen mérgező voltokra figyelmeztet. A bennszülöttek mindenestre régóta ismerik őket és ahol lehet, elkerülik ezeket a madarakat. (Gef. Welt)

LENGYELORSZÁGBAN a hódok visszatelepítésére nagyszabású akciót szerveztek a Visztula teljes hosszán, tehát a Kárpátoktól a Mazurikáig. A telepítést siker koronázta, a Visztula mentén ma már több mint 130 hódtelep van, közülük kerekén százat a síkságon, harmincat a Beszkidekben tartanak nyilván. (Naturupa)

ÉSZTORSZÁG rendkívül gazdag vizes élőhelyekben, közöttük számos nemzetközi jelentőségű terület is van, ahol ezrével fészkelnek és tízezérek pihennek meg a legkülönbözőbb madárfajok. Westonia elnevezéssel száz-ezer USA-dolláros támogatással hároméves projekt indul, hogy a legfontosabb vizes élőhelyek védelmét biztosítsák. (WWF, Baltic Bulletin)

AZ EURONATURE nemzetközi természetvédelmi szervezet tájékoztatása szerint az Európai Unió az 1993. évi több billió ECU-s költségvetésének 90%-át a mezőgazdaság támogatására

fordította, míg a környezetvédelem (beleértve a természetvédelmet is) mindössze 0,14%-ban részesült ebből a csillagászati összegből. (Euronatur Presseinformation)

NÉMETORSZÁG Baden-Württemberg tartományában házak és üzemek építése, utak létesítése stb. során naponta kerekén 10 hektárnyi területet vesznek el a „természetől”, de a városok és falvak belterületén is egyre zsugorodnak az érintetlen részek. Ennek ellensúlyozására már 1989-ben egy akciót szerveztek „Tiere auf Wohnungssuche” (Állatok lakáskeresésben) címmel, amely azóta is folyik. (Naturupa)

EURÁZSIÁBAN a legnagyobb tundraterületet Oroszországban védik. 1993 júliusa óta a kutatók már felkereshetik a Taimyr-félsziget északi partjainál fekvő 40 ezer km²-es lakatlan területet is, ahol rengeteg lúdalkatú és partimadár fészkel. (Oryx)

EGYRE KEVESEBB a vonuló örvös galamb a Pireneusok völgyei és hágói közelében. Az egyik ponton 1981-ben például 464 ezer példányt számoltak, 1992-ben ugyanott már csak 164 ezer darabot. (OCL)

AZ OLASZORSZÁGI Frinaul közelében 8 tarvarjút (*Geronticus eremita*) bocsátottak szabadon egy olyan környéken, ahol ez a faj korábban rendszeresen fészkel. (Oryx)

FINNORSZÁGBAN 1993-ban rekordmennyiségű fiatal réti sas repült ki a fészkekből. A 84 szerencsésen felnőtt fióka a természetvédők minden várakozását felülmúlta, igaz, a WWF szakemberei már húsz éve dolgoznak azon, hogy az ezer tó országának legnagyobb ragadozó madarát megmentsék a kipusztulástól. A réti sas korábban már nem egyszer eltűnt az országból a lövegyverrel, méreggel, csapóvasakkal történő üldözés következtében. Az állomány csak az 1926-ban államilag elrendelt vadászati tilalmat követően kezdett újra emelkedni és ma kb. 45 párra tehető. A védelmi intézkedések következtében a svéd állomány is 80 párra emelkedett. (Gef. Welt)

Szimpozium – papagájokról

1993 augusztusában a németországi Bietigheim-Bissingenben tartották meg a veszélyeztetett papagájfajokkal foglalkozó III. nemzetközi szimpóziumot. A 60 résztvevő elsősorban Németországból, Ausztriából, Svájcban és Hollandiából érkezett. Az előadásokból kiderült, hogy a ma ismert papagájok közül 105 faj (38%) súlyosan veszélyeztetett, 48-at sorolnak az esetlegesen veszélyeztetettek közé, 88 alfaj pedig feltétlen védelemre szorul. Az állományok megfogyatkozásának főbb okai: az élőhelyek pusztítása és eltűnése, a madárkereskedelem, a vadászat, a ragadozók túlszaporodása, betegségek, a kis populációk között fellépő keresztezések. Mindehhez természetesen több említett faktor kombinációja is társul. Az előadások során számadatokkal is bizonyították, hogy egyes fajok állományának szinte katasztrofális a megfogyatkozása. Csúpn egyetlen példa: a jácint kék ara állománya korábban több százezer volt, ma legfeljebb 3000 példány él a fák között a gyönyörű kék színű papagájból.

Emelkedik a fekete gólyák száma

Míg a fehér gólya állománya Európa szerte csökken, W.Boettcher-Streim svájci ornitológus kutatásai szerint a fekete gólyák száma örvendően emelkedik. Németországban 1990-ben 126 bizonyított költés volt (a tényleges állomány valószínűleg ennél is nagyobb), Lengyelországban 900, Csehországban és Szlovákiában 500, Lettországon 1000 pár jelenlétét állapították meg. Csak emlékeztetőül: a hazai állományt kb. 150 párba becsülik.

Fekete gólya

Fotó: Péchy Tamás

A királykák ugróvillás tápláléka

A hatvanas évek végén kezdtek csak gyanítani (G. Schmidt), hogy az ugróvillások (*Collembola*) jelentős szerepet játszanak a királykák táplálékában. Prof. Dr. Ellen Thaler vizsgálatai szerint Ausztriában a sárgafejű királyka költési időben (V–VIII.) főleg ugróvillásokat fogyaszt, ezenkívül – többek között – a leggyakrabban hernyók és pókok szerepeltek még a táplálékában. Az őszi vonulás idején már jóval kevesebb *Collembolát*, emellett levéltetveket fogyasztottak.

Madárcsempészek, fekete üzletek

Egy melbourne-i zoológus a közelmúltban azt javasolta, engedélyezzék újra egyes ausztráliai állatfajok kivitelét a szigetországból. Véleménye szerint ezzel lehetne a virágzó és elkepesztő mennyiségű pénzt mozgató, s emellett óriási károkat okozó állatcsempészetet letörni. Így ugyanis a viszonylag olcsó árak mellett már nem sok értelme lenne a csempészésnek. Jelenleg az ausztrál törvények szigorúan tiltják az állatexportot. Inkább eltűrik, hogy például a farmerek vandál módon és tömegesen pusztítsák az egyes túlszaporodott és károkat okozó papagájfajokat, minthogy hozzájárulnának ahhoz, hogy a madárbarátok megvásárolják őket.

Jelenleg az élve kicsempésztett állatok 50%-a az USA-ban lel gazdára, de nagyon sokat adnak el Európában és Ázsiában is. Különösen keresettek pl. a kakaduk, akár 20 ezer dollárt is fizetnek egyetlen példányért. De van egy olyan, csak ausztráliában élő óriáskígyó (pítón) is, amelyért a szenvedélyes gyűjtők a 10 ezer dollárt is megadják. Gyakori, hogy a csempészek az állatokat röntgensugarakkal sterilizálják, nehogy későbbi új helyükön szaporodni kezdjenek és „rontsák az üzletet”. A madarakat többnyire elbódítva, kofferek mélyén, táskákban csempészik át a határon, de találtak már virágvázába rejtett kakadut is. A hullóket, amelyek hosszú ideig kopalhatnak minden károsodás nélkül, néha postai úton, csomagokban küldik. A csempészhálózat igazi maffia, melynek csápjai épp úgy ott vannak a nemzetközi repülőtereken, mint a nagyvárosokban. A hatóságok helyzete tehát csöppet sem irigylésre méltó.

Kora?

Fotó: Szaák Tamás

Meddig él a varjú?

Az a közhiedelem, hogy a varjúfélék (különösen a holló) rendkívül hosszú ideig, akár több száz évig is élhetnek. A valóság természetesen egészen más, hiszen ha így lenne, talán lépni sem lehetne a rengeteg szarkától, varjútól, hollótól. Az alábbiakban egy gyűrzésen alapuló kis táblázatot idézünk Busse 1969-ben megjelent munkájából különböző varjúféléről. Az első oszlop az első életévi mortalitást mutatja százalékokban kifejezve. Köztudott, hogy a madaraknál a pusztulás éppen ebben az időszakban a legnagyobb, az énekesek közül nagyon sokan még a fészeken áldozatul esnek a ragadozóknak vagy éppen az időjárás szélsőségeinek. (Zárójelben a vizsgált példányszámok.) A második oszlop az egy évet megért példányok további túlélési esélyeit jelzi években, hónapokban és napokban kifejezve. A harmadik oszlop a gyűrzési adatok szerint eddig ismert legmagasabb életkort adja meg az előbbi felosztásban, Rydzewski (1978) nyomán. Végül az utolsó oszlop százalékban mutatja az egyes fajok egyedeinek esélyeit arra, hogy az ötvenes kort megéri-e vagy sem.

Varjúfélék	1.	2.	3.	4.
Szarka	69,0% (425)	2-8-24 (125)	14-11-25	5%
Holló	63,5% (104)	2-2-21 (33)	-	-
Kormos (dolmányos) varjú	62,4% (1254)	2-9-15 (427)	14-8-12	40%
Szajkó	60,7% (181)	3-3-16 (69)	17-11-4	71%
Vetési varjú	54,0% (525)	3-5-28 (235)	19-11-6	79%
Csóka	45,5% (745)	2-7-14 (428)	14-3-8	53%

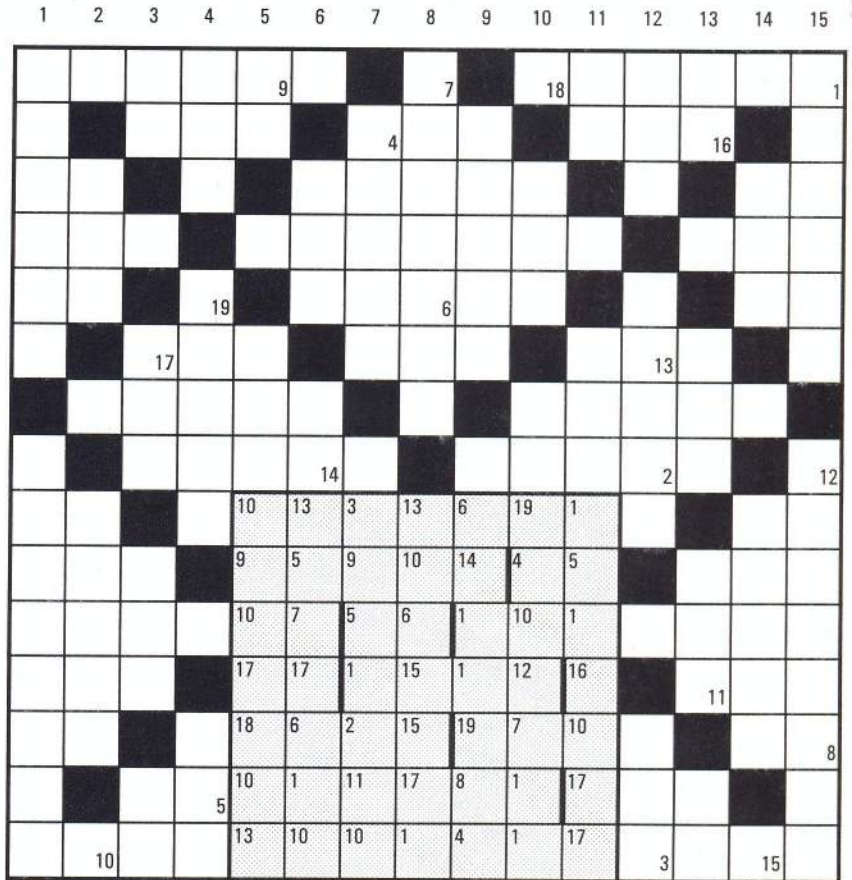
A dán halászok és a kormoránok

„Ismeretlen tettesek” 400 kormoránfészket tettek tönkre a dániai Ringköbing-Fjord közelében lévő telepen. A tojásokat összetörték, az apró fiókákat kiszórták a fészkekből, a nagyobbakat pedig barbár módon összevagdosták. Nem sokkal később egy másik kolóniában (Bogense) végeztek hasonlóan vandál pusztítást: 586 lakott fészket romboltak szét.

A tettesek természetesen csak hivatalosan „ismeretlenek”, a valóságban minden érdekelt tisztában van azzal, hogy a dán halászok akciójáról van szó. Megfogalmazott céljaik szerint a dán kormoránállományt 150 ezer példányról 35 ezerre kellene redukálni. Az indok: kipusztítják a halakat a tengerből. Kétségtelen, hogy Dániában sok kormorán él, az európai állomány minden harmadik, a világállomány minden 7. párja ott fészkel. Találónan jegyezte meg az egyik újság: Dánia kb. úgy van a kormoránnal, mint India a tigrissel vagy néhány afrikai ország az elefánttal. A problémára kétségkívül megoldást kell keresni, figyelembe véve azt is, hogy a csontleletek tanúsága szerint Dánia mai területén már 12 ezer évvel ezelőtt is fészkeltek kormoránok. A halállomány pedig csak az utóbbi időben csökkent drasztikusan, amióta szennyeződnek az óceánok és a legmodernebb technikai felszereléssel folyik az egyre intenzívebb halászat.

Kormorán Grafika: M. Valaczkai Erzsébet

Áprily Lajos „Költöző madár” című versének két sorát rejtettük el kombinált keresztrejtvényünkben. Ha megfejtette a rejtvényt, írja át a kívánt 19 betűt a kisebb hálózatba (egy-egy betű többször is szerepel). A meghatározásokat soronként adjuk!

VÍZSZINTES: **A.** Becézett női név. – Savanyúság. **B.** Nem férfiak. – Egyforma mássalhangzók. – Kis csapatosság. **C.** Fordított egyszerű szerzőszám. – Gyorsan beszél. – Lángol. **D.** Tüzet szüntet. – A hó mennyiségének egysége. – Ül ellentéte. **E.** Puskát süt el. – Limbál. – Titán vegyjele. **F.** Főzéléknövény. – Testrészt. – Gyulladás. **G.** Van ilyen gyulladás is. – Létezik ilyen tábor is. **H.** Csongrádnál a Tiszába ömlő folyó. – Húros hangszer. **I.** Papírmérték. – Thaiföldi és uruguayi autójelzések. **J.** Akadály. – Tehén teszi. **K.** Romániai hegység. – Bársonyfajta. **L.** Lakoma. – Van ilyen ruhaüzlet is. **M.** Uruguayi és svédországi autójelzések. – Katona József monogramja. **N.** Vas megyei helység. – Rangjelző. **O.** Forma. – Fűszer.

FÜGGŐLEGES: **1.** Tanoda. – Orvosi lekötés (karon, éren). **2.** Létező. – Vidék ellentéte. **3.** Kémiai elem. – Tartó. – Kopasz. – Francia részvénytársaság. **4.** Felesége van. – Szín. – Másik szín. **5.** Egyforma betűk. – Van ilyen társ is. **6.** Víziállat. – Építőanyag. **7.** Énekel. **8.** Kortyolgat. **9.** Létezik ilyen bár is. **10.** Vissza: kamionjelzés. – Sporteszköz. **11.** Tág. – Van szeme. **12.** Ilyen lövész is van. – Dalos. – Somogy megyei helység. **13.** Eres(!). – Ital. – Fízetőeszköz. – Háziállat. **14.** Létezett. – Ilyen uralom volt Magyarországon. **15.** Nagy-Britannia magja. – Létezik ilyen ház is (az első kockába kettős betű irándó).

(A rejtvényben a rövid és hosszú ékezetek között nem teszünk különbséget.)

Mokos István

Beküldendő a hálózatba írt két verssor. Beküldési határidő: 1994. április vége. A helyes megfejtők között könyveket sorsolunk ki.

**TERMÉSZETRŐL
MINDENKINEK**

Látványos, havonta megjelenő magazin, amely 32 színes oldalon, 8 oldalnyi fekete-fehér melléklettel foglalkozik a természet titkaival. Hasznos ismereteket nyújt az ásvány-, növény- és állatbarátoknak. Hónapról hónapra fotóstanácsok, színes hazai és külföldi híryanagy, akvarista rovat.

Márciusi számában – egyebek mellett – olvashatnak Borneo érdekes flórájáról és faunájáról, a különleges mongol háziállatfajtákról, a hazai cincéerekről és azok rokonságáról és ellátogathatnak Robin Hood erdejébe is.

Keresse az újságárosoknál, s ha tetszik, fizessen elő rá! (Ára 75 Ft, éves előfizetési díja 840 Ft.) Cím: Süni Szerkesztősége, 1032 Budapest, Bécsi út 171. Tel.: (1)188-6874.

Spanyolországi, illetve marokkói madarászához útitársakat keresek. Ifj. Vasuta Gábor, 1126 Bp., Fodor u. 29/b. Tel.: (1)201-6930.

Eladó Zenit FS-12 fotópuska 300 mm-es lencsével. Ár megegyezés szerint! Kiss Tamás, 6753 Szeged-Tápe, Szirrom u. 22.

Eladó 20x-os orosz teleszkóp, 10x50-es orosz, 7x50-es Chinon kézitávcső (tokokkal, kitűnő állapotban), 2 db újszerű japán állvány. Ár megegyezés szerint! Ifj. Vasuta Gábor (cím, tel. fent).

Folyóiratunk első számával kapcsolatban sok észrevétel érkezett, melyek közül az alábbiakban olvashatnak néhányat. Nagyon örültünk az elismeréseknek, de a jószándékú kritikáknak is, mert ezek is segítenek abban, hogy olyan lapot készíthessünk, amely minél több Olvasónk tetszését megnyeri. Köszönjük és továbbra is várjuk leveleiket, véleményeiket, javaslataikat.

„Nekem tetszik a lap. Jó lenne, ha a »profik« megfigyelők, szakemberek beszámolóival mellett, kissé több szó esne azokról a fajokról, melyek »közönsége-sebbek« a többinél. A ma még viszonylag gyakran látható madarak (pl. a cinegék, rigók, pintyek) több szót érdemelnének. Szívesen olvasnék a harkályokról és a poszátákról is. Javasolom, hogy adjanak a lapban tanácsokat a megfigyelőutakkal kapcsolatban, számoljanak be a közeljövőben megjelenő kiadványokról, és lehetne egy »leveleznének« rovat is.”

Török Zoltán, Sajóbabony

„A lap nagyon sok információval szolgál. Szeretném, ha megírnák, milyen eredményeket értek el az állatvilág megmentéséért folyó munkában az egyesület megalakításától napjainkig. Lehetne a lapban egy levelezőrovat is, amely a tagtársak közti kapcsolatot segítené elő, s a későbbiekben lehetne szervezni egy összejövetelt, ahol személyesen is megismerkedhetnének egymással.”

Ifj. Szilágyi Lajos, Szín

„A lap szépen kiállított, tartalmas, hiánypótló és szükséges kiadvány. Cikkei érdekesek, tanulságosak, igen nagy érdeklődéssel olvastuk őket.”

Dr. Füzes Pál és neje, Budapest

„Nagyon jó az újság szerkesztése, a benne lévő cikkek változatossága. A külleme is igen tetszetős, úgy érzem, ezt mondhatom azért is, mert 18 éve vagyok nyomdász és ez idő alatt elég sok kiadványt láttam már. Én nagyon hiszem, hogy sikere lesz a Madártávlatnak az olvasók körében és titokban abban bízom, hogy nem is olyan sokára bővebb lehet a lap terjedelme. Sok sikert kívánok az újságnak.”

Csizmazia Alajos, Szekszárd

„Nagy örömmel vettem kézbe a lapot, mely valóban igazi karácsonyi ajándékként érkezett. Igen találó a név, tetszik a hangvétele, valamint különösen tetszik az, hogy gyermekeknek szóló oldalak is helyet kaptak benne, rejtvényel. Jó lenne, ha a lapban szó esne arról, hogy konkrét, gyakorlati természetvédelmi kérdésekben mik az önkormányzat és egy hétköznapi ember lehetőségei. Javasolnék a gyermekeknek madárrajzversenyt.”

Bora Józsefné, Romhány

„1993. augusztus 15-én, Újkígyós határában területbejárás közben egy elpusztult csigaforgatóba botlottam. Sörétes puskával végezhetek vele, mert tőle nem messze találtam egy Rotweil típusú 18 mm-es löszert. Távollab találtam még 3 db elpusztult madarat, egyik sem volt meggyűrűzve. Eltemettem őket. A kiserdőben, az akácosban is találtam 5 db elhullott fáciánt... Nyaranta az itteni szántón és a szennyvíztárolónál nagyon sok madár tartózkodik. Tökés récék, szárcsák, vizityúk, billegetők, tengelicek sokasága, de néha erre téved egy-két vadászó rétihéja is. Ez az eset nagyon megdöbbentett.”

Jarabek Imre, Újkígyós

A szerkesztő megjegyzése: Ha hasonló ritka fajokat találnak, kérjük, ne temessék el, hanem küldjék el azokat az MME címére (1121 Budapest, Költő u. 21.).

A lapunk előző számának Csipogó rovatában megjelent rejtvényre nagyon sok megfejtés érkezett. Köszönjük a kedves rajzokat. Ígéretünkhöz híven a 3. számban közöljük a nyertesek névsorát.

MŰSORFIGYELŐ

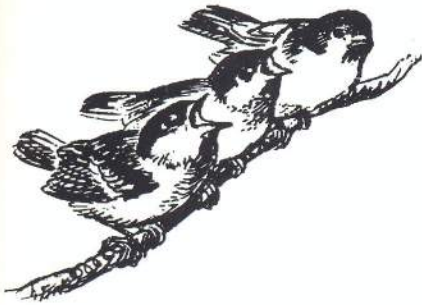
(Az alábbi természetvédelmi műsorok rendszeresen jelentkeznek, sugárzási időpontjuk és gyakoriságuk azonban változhat.)

RÁDIÓ

Fűtől fáig (Petőfi, péntek 20.30) ○ Oxigén (Kossuth, szombat 14.05) ○ Zöld telefon (Petőfi, hétköznap 9.03)

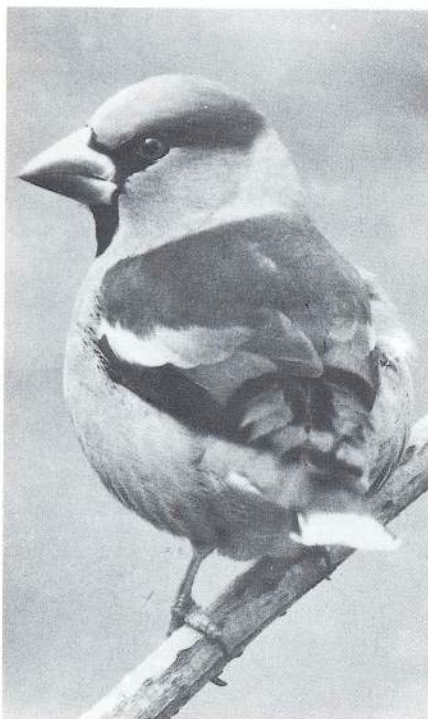
TELEVÍZIÓ

Amőba (MTV1, havonta) ○ A Balaton élete (MTV1) ○ Azok a csodálatos állatok (MTV2) ○ Dimenzió (MTV1) ○ Jelenségek az állatvilágban (MTV1) ○ Kisfilmek a nagyvilágból (MTV2) ○ Magyarország állatvilága (MTV1) ○ National Geographic – Felfedező (HBO) ○ Natura Magazin – Gaia, Zöld Hullám, Zöld posta (MTV2, hetente) ○ Zöld béka (MTV1, havonta)

Mit láthatsz a márciusi kiskertben?

Talán nem is gondold, milyen nagy élet van a kertben ilyenkor, a tavasz kezdetén. Ülünk le a kispadra, a még kopasz barackfa alá, ahová éppen odasüt a reggeli nap és figyelünk. Puhán gőzölög a frissen ásott föld, a rögök között feketés színű farkaspók keresi elveszített otthonát, az öreg kerítésoszlop tövében piros színű, feketén tarkált bodobácsok sütkéreznek, és a

Meggyvágó

Fotó: Péchy Tamás

sarokban, az orgonabokor sűrűjében halkán énekelni kezd egy vörösbegy. Talán ez ugyanaz a narancsos mellű, fázós kismadár, aki még a télen annyira szeretett volna az etetőre jönni, de nem mert vagy nem akart a lármás verebek és az erőszakos széncinegék közé vegyülni. Figyeld meg jól ezt a halkán gyöngyöző, kicsit mindig bánatosnak tűnő madáréneket, hogy ráismerj majd, amikor az erdei túrák során valamelyik patak völgyben a füledbe sodorja a szellő.

Ugye érdemes volt már ősszel kifüggeszteni a fészekodút a diófa alacsony ágára? Az odúlakó madaraknak is állandó lakásgondjaik vannak, nem csoda hát, ha szemet vetett rá egy mezei veréb pár, de két széncinege is ott sürgölődik körülötte. A sárga mellénynén végigfutó széles fekete sávról könnyen felismerheted a hímet, ő az, aki a cseresznyefa ágáról éppen világ-gá kiáltja: „Nyitnikék!”. A tojó fekete sávja jóval keskenyebb, őt elsősorban az odú érdekli, oda is röppen és bekukkant a nyíláson. Méltatlankodva csiripel a két mezei veréb, de a cinege már el is tűnt odabent. Később újra megjelenik, nagyon elégedettnek látszik, a párja is közelebb röppen. Nehéz dolguk lesz a mezei verebeknek, ha mégis ők szeretnének beköltözni az ágon ringatózó lakásba.

Kék dongólégy telepszik a pad lábára, élvezi a langyos napsugarakat és közben nagy igyekezettel tisztogatja magát. Odébb sárga citromlepke libeg az ágyások felett, egy pillanatra úgy tesz, mintha le akarna szállni, de aztán mégis tovább repül a szomszéd kertje felé. A napsugarak előcsalogatták a kis kőkeret fali gyíkjaikat is, szinte ellapulnak a sziklán, csak sötét szemeik vigyázzák a környéket. Hirtelen felpillantanak. A magasban gólya úszik méltóságteljesen. A rét felől jön és a fészek felé igyekszik, ahonnét rövidesen felhangzik az egymást üdvözlő nagy madarak jellegzetes hangja, a vidám gólyakelepelés.

Írd meg nekünk, mi mindent láttál még a kiskertben!

– sch –

FELHÍVÁS!

A Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület angol társszervezete, az RSPB (Royal Society for the Protection of Birds – Királyi Madárvédő Egyesület) a Fiala Madarászok Klubjának megfigyelő állomásain természetismereti táborokat szervez diákoknak az Egyesült Királyságban. Nagyszerű lehetőséget kínál arra, hogy ismerkedj a természettel egy idegen országban, csiszold angol nyelvtudásod, vagy akár új barátokra tégy szert a szünidő alatt!

A tartózkodás (szállás, étkezés) költsége helytől függően naponta kb. 30 angol font. További tájékoztatásért vagy az ismertetőért írd a következő címre:

Ivan Nethercoat

Youth Officer,

RSPB Youth Unit,

The Lodge, Sandy,

Bedfordshire SG19 2DL, UK.

A nap már magasan jár és a friss áprilisi szél rigófüttel kevert tavaszi földszagot vág arcunkba, amint kikászalódunk az autóból. A mikrobusz rugói megkönnyebbülten nyújtóznak ki, megszabadulva a tíz gyerek súlyától. A legkisebb alig 9 éves, de a legnagyobb sincs még 15. Egy dologban azonban nagyon hasonlítanak egymásra: mindannyiuk nyakában távcső lóg, arcukon várakozásteli izgalom. Nem csoda! Ha szerencsénk van, ma halászsast látunk. Legtöbbjük csak képről ismeri ezt a szép madarat, amely március-áprilisban mindig elidőzik néhány hetet ezeknél a táplálékban bővelkedő halastavaknál.

A nádszegély takarásában ballagunk a gáton. A magasban széles szárnyú ragadozó madár kering szárnymozdítás nélkül. Marci vette észre, és most az ő tekintetét követve mindenki a madarat távcsövezi. Közben megje-

fák koronáját súrolva, ugyanazzal a lendülettel felemelkedik a párja fölé, és kezdi az egészet újra. Néha nagyra tátja a csőrét, de a kiáltás csak kicsit később ér el hozzánk: kiööö... kiööö...

Orsi kérdően néz rám, de megvonom a vállam: – Ezt már fel kell ismernie egy „madarászsulisnak”.

– Ölyvek – állapítja meg kicsit bizonytalanul Ákos.

– Egerészölyvek – javítom ki. – Nászrepülnek. Amelyik „bohóckodik”, az a hím.

– Ott is jön valami! – súgja Barbara, és gyorsan lehúzódnak a nád mellé, mert a madár lassan, imbolygó repüléssel, egyenesen felénk tart...

– Fölöttünk fog átrepülni. Jól néztek meg!

A ragadozó alacsonyan repül a nád fölött, egyre csak a sűrűséget fűrészelve. Ölyvnagyságú madár, de a szárnya és a faroktollai sokkal hosz-

Egy nap a Madarászsuliban

lent egy másik is – talán a párja – és látványos légbemutatóba kezdett. Összekapott szárnyakkal, szédületes iramban zuhan lefelé, majd mielőtt összezúzná magát az ágak között, szinte a

Barkós cinegék a nádasban

Fotó: Péchy Tamás

szabbak. Egészében sötétbarna, de homloka és vállai világos sárgásbarnák. Néha szinte megtorpan a levegőben és csavarvonalban beejti magát a nád közé. Az utolsó pillanatban azonban mégis továbbrepül. Az ilyen éles fordulatokban mindig kinyújtja hosszú, sárga lábait.

– Barna rétihéja tojó. A hím sokkal kisebb és tarkább, kézevezői szürkek, fekete véggel, a farka is szürke, de a háta barna. Nézzétek meg, ahogy siklás közben a szárnyait V alakban fölfelé tartja! Ez nagyon jellemző a rétihéjára.

Közben madarunk átlibbent felettünk és leszállt a nád közé. Folytatjuk utunkat a gáton. Lassan haladunk, mert rengeteg a látnivaló. Szárcsák riadnak fel előlünk és hosszú habcsikot taposva, szárnyukkal verdesve rohannak a vízben a tó közepe felé. Hangosan hápogó tökésréce tojó húz el fölöttünk. Szorosan nyomában repül három zöldfejű lovagja. Távolabb két apró termetű réce cikázik át a gát fölött, furcsa kerre-

gő hangjuk idáig hallatszik. Itt is a hátulsó a színesebb, különösen elegánsabb teszi a szeme fölött húzódnó fehér csík. Ezek böjti récék. Közben elérjük a nádszegély végét. Itt megálljt intek a társaságnak. Óvatosan lépünk ki a takarásból és elénk tárul a halastó hatalmas víztükre, amely tele van récékkel. A közelünkben lévő csapatok sietős lábtempókkal igyekeznek biztonságos távolságba, de nem riadnak meg túlságosan. Végigpásztázok rajtuk a távcsővel. Van itt minden: barna fejű, szürke csőrshalagos barátécék, elegáns, karsú nyíl farkú récék, apró termetű csörgőrécék, sőt a nádszegély mentén sorfalat álló szürkegémek között két kis világos szemű, csokoládébarna színű, fehér fenekű cigányrécet is felfedezünk.

És a vízből kiálló etető? Egyikén ott a keresett madár!

– Ott ül a halászsas! Gyorsan a spektívet! Kinél van az állvány?

Pillanatok alatt felállítjuk a nagy távcsövet, amelyben – némi izgatott csavargatás után – tűélesen, negyvenszeres nagyításban rajzolódik ki a gyönyörű ragadozó. A gyerekek egymás után belenéznek és az éppen soros kukucskáló izgatottan közvetíti a látottakat.

– Az anyját! Valamit eszik! Úgy látom, pontyot. Vagy lehet, hogy kárászt...

– Menj már odébb! Hadd nézzem én is! Ponty az, nem kárász! Méghozzá tükörponty! Milyen szép sárga szeme van!

– A pontynak?

– A madárnak, te ló!

– Menj már arrébb! Én is szeretném látni! Egészen fehér alulról, csak a szemén keresztül húzódik egy sötétbarna sáv.

– De a háta is sötétbarna. Hogy lehet az, hogy a hal nem csúszik ki a karmai közül?

– Úgy, hogy a karmai egyenlő hosszúak, a belső oldalukon is domborúak, és a külső ujja hátrafelé is fordítható, vagyis vetélő ujj. Ráadásul az ujjai belső oldalán fogószemölcsök vannak. Ez a madár igazi táplálék-specialista. Kizárólagos tápláléka a hal, csak végszükségben folyamodik békára, kisémlősre, vízimadára.

– Mekkora halat tud megfogni? Ez, amit most eszik, legalább két kilós!

– Akkorát biztosan nem fog! Ez a ponty legfeljebb, ha negyven dekás lehet, de irodalmi adatok szerint zsákmányának legnagyobb részét a 20–30 dkg-os halak alkotják.

– És hogy fogja meg a halat? Kikapja a vízből?

– Nem. Azt a réti sas csinálja. A halászsas vadászmodszere nagyon látványos. A víz fölött negyven-ötven méter magasan cirkál és ha megpillantja a zsákmányt, előretartott karmokkal zuhan a vízbe. Sokszor egészen alámerül, majd hatalmas szárnyaival tajtékot verve a levegőbe emelkedik és karmaiban többnyire ott vergődik a hal! Repülés közben ügyesen menetirányba fordítja – fejfelé előre hogy kisebb legyen a légellenállás – és a megszokott tépőhelyére szállítja. Ez valami száraz fa vagy vízből kiálló karó, ahol a pimasz szarkák és szürke varjak okvetetlenkedése nem zavarja.

Közben a madár végzett az evéssel. A maradékot vízbe ejtette és most fejét mókásan forgatva a lábujjait nézegeti. Egyszer csak hirtelen elrúgja magát a karóról és a víz fölött alacsonyan repülve a túlsó part felé tart. Most lejjebb ereszkedik és mereven hátrafesztett lábaival beleszánt a vízbe. Ezt háromszor egymásután megcsinálja, majd magasra emelkedve eltűnik az erdő mögött.

– Mit csinált ez? Lábat mosott? – kérdi András meglepetten.

– Az bizony meglehet – válaszolom –, ezt már máskor is megfigyeltem. De ideje indulnunk gyerekek, mert feltámadt a szél és azok a felhők ott nem sok jót ígérnek! Azt hiszem, ennél többet úgysem kívánhatunk magunknak egy napra.

De úgy látszik, tévedtem! Ez a nap még egy élményt tartogatott számunkra. Az egyes tó töltésén járunk, amikor egyszerre két halászsas jelenik meg fölöttünk. Egyikük magasan kering, de a másik alacsonyabba ereszkedve körözni kezd a tó fölött.

– Most figyeljete! Ez halásznit fog!

A madár felénk tart és nincs megszébb száz méternél, amikor szembe fordul a széllel, szárnyaival enyhén verdesve megáll a levegőben, majd előretolt karmokkal belezuhan a vízbe. Egy pillanatra teljesen elmerül, aztán erőteljes szárnycsapásokkal kiemelkedik, de a karmai üresek. Ez bizony nem sikerült!

A levegőben megrázza magát és a vízcspek milliónyi gyöngyszemként hullanak vissza a tóba. De nem hagyja annyiban! Megint fordul egyet, újra lecsap és újra semmi!

A szemünk láttára nyolc alkalommal zuhan a vízbe, de mindannyiszor eredménytelenül. Utoljára olyan sekély vízbe vágódik – egészen a part mellé –, hogy csak hasig merül el. De ott sem fog semmit! Én már nem is a madarat, hanem a gyerekeket figyelem. Arcuk kipirult az izgalomtól, de kicsit csalódtak is.

– Ez a madár „tök béna”! – jegyzi meg Csabi rezignáltan.

– Ahhoz képest elég jól mozog! – kelek védelmére a halászsasnak. – Azt hiszem, inkább az a baj, hogy erős a szél és fodrozódik a víz. De most már tényleg menjünk, mert csöpög az eső!

Az autóhoz érve még vagy tíz percet várnunk kellett Barbarára, aki látott egy madarat, amit nem tudott meghatározni. Szerencsére olyan ügyesen írta le a madár külsejét és viselkedését, hogy ennek alapján könnyen rájöttünk, mi volt az ismeretlen madár:

– Ahogy a halastó szélvédett partszegélyét nézegettem távcsővemmel, néhány apró madarat vettem észre. Az iszapon futkostak ide-oda, és néha egy-egy gyors iramodás után, szinte légies könnyedséggel repültek a levegőbe. Valami egészen apró, számomra láthatatlan rovarokat fogdostak. Akkorák voltak, mint egy veréb, de annál sokkal karcsúbbak és a farkuk is hosszabb. Ráadásul ezt a két oldalt fehérrel szegett hosszú farkat állandóan billegették. Néha hullámvonalban arébb repültek a víz fölött, ilyenkor hangjukat is hallottam. Így szólt: cilip...cilip...cilip... Csőrük mint egy finom kis csipesz, lábuk hosszú, vékony. Torkuk egészen a begyig fekete, ugyanígy a fejtető is, de a homlok és az aroldal fehér. A hátoldal szürke, de az evezőtollak és ezek fedői feketék, fehér szegéssel. A fark – mint már említettem – hosszú, fekete, de a szélső tollak fehérek.

Vajon milyen madarat látott Barbara? Ha rájöttél, rajzold le és írd meg címünkre!

Tökés réce gácsérok

Fotó: Matyikó Tibor

Zsoldos Árpád

A Természet Szolgálatában Alapítványt a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület (MME) és a Somogy Természetvédelmi Szervezet alapította 1992 januárjában.

Az alapítvány egyik legfontosabb célkitűzése (idézet az alapító okiratból):

3. Egyes veszélyeztetett állat- és növényfajok gyakorlati védelme, szükség esetén a kipusztultak visszatelepítése.

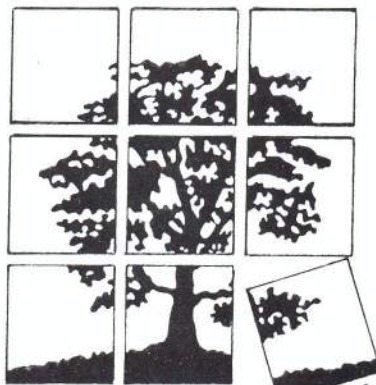
A füves puszták jellegzetes madara, a túzok világszerte veszélyben van!
A magyarországi állomány megmentése nemzeti kötelességünk.
A nem védett területen fészkelő túzokok védelme egyesületünk közérdekű feladata.
Egy fészekalj megmentése több mint 50 ezer Ft-ba kerül.
Olyan mecénásokat keresünk, akik anyagi hozzájárulásukkal segíteni tudják egy-egy túzokcsalád védelmét.
A túzokvédelemre szánt adomány a mellékelt csekken is befizethető.

***Megköszönve az eddigi támogatásokat, várjuk az adományokat,
melyek az adóalapból levonhatók.***

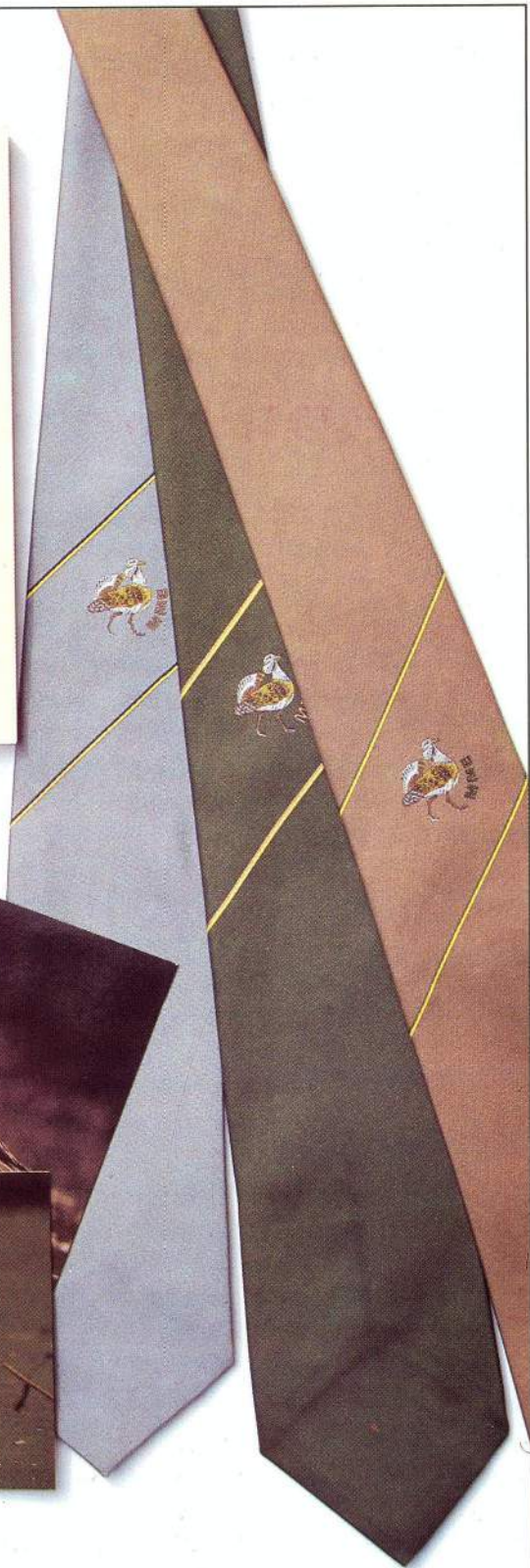
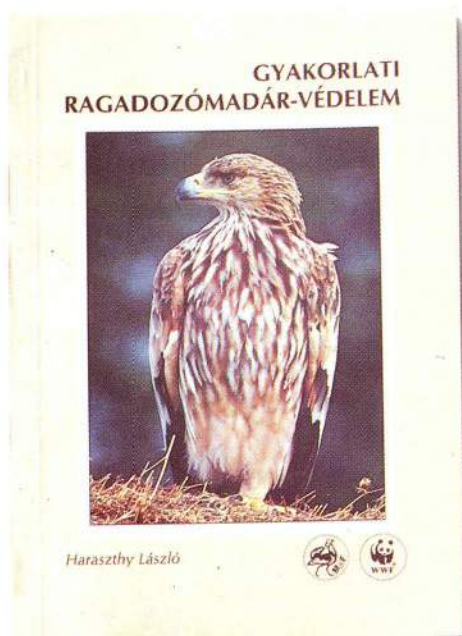
Az alapítvány adatai:

Cím: 1121 Budapest, Költő u. 21.
Telefon: (1)156-2133, (1)175-8327
Telefax: (1)175-8327, Telex: 226115
Bank: OTP Budapest XII. ker. Fiókja,
címe: 1126 Budapest, Böszörményi út 9-11.,
jelzőszáma: 218-98127.
Csekk számlaszám: 530-012867-6
Adószám: 18007947-1-01

A TERMÉSZET SZOLGÁLATÁBAN

alapítvány

A kiadványok megvásárolhatók, illetve megrendelhetők (a mellékelt sárga csekken vagy utánvétellel), az MME Titkárságon: 1121 Budapest, Költő u. 21.

- ▶ **Haraszthy László: Gyakorlati ragadozómadár-védelem (könyv)** 200 Ft
 - ▶ **Madarak földön, égen (könyv)** Tagtársainknak 105 Ft, nem tagoknak 140 Ft
 - ▶ **MME-nyakkendő (3 színben: zöld, barna, szürke)** 600 Ft
 - ▶ **Madaras képeslap-sorozat (8 db képeslap)** 80 Ft
- A-sorozat: daru, füleskuvik, gólyatölcs, gyurgyalag, kis kócsag, ugartyúk, üstökös gém, vörösnyakú vöcsök
 B-sorozat: batla, gyöngybagoly, kövirigó, parlagi sas, szalakóta, székicsér, tűzok, vízirigó